LAUREA

”Kasvu kahden kulttuurin välissä.”

kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä kahden kulttuurin välissä elämisestä

Kira Laaksonen

2023 Laurea

LAUREA

Laurea-ammattikorkeakoulu

”Kasvu kahden kulttuurin välissä.” kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä kahden kulttuurin välissä elämisestä

Kira Laaksonen
Sosionomi amk
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2023

Laurea-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

Kira Laaksonen

Tiivistelmä

Kasvu kahden kulttuurin välissä

Vuosi 2023 Sivumäärä 43

Opinnäytetyön tavoite oli selvittää, miten maahanmuuttajataustaiset henkilöt ovat kokeneet kotoutumisen kahden kulttuurin välissä. Tutkielmassa selvitettiin myös miten suomalainen yhteiskunta voisi tukea yksilöä hänen kotoutumisprosessissaan. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on myös avata lukijalle elämää Suomessa maahanmuuttajan silmin sekä kotoutumisen prosessia sen eri vaiheissa.

Teoriaosuudessa sekä haastatteluiden perusteella tehdyssä koonnissa on tavoitteena, että lukija ymmärtäisi kotoutumisen olevan monialainen ja pitkä prosessi, ja myös avartaa sosiaalialalla työskentelevän ohjaajan näkemystä kahdensuuntaisesta kotoutumisesta.

Opinnäytetyön tietoperusta sisältää kotoutumisen keskeisiä käsitteitä. Siinä kuvataan käsitteitä maahanmuuttaja, kotouttamisen lainsäädäntöä, kotoutuminen prosessina sekä kahdensuuntainen kotoutuminen.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimus tehtiin haastattelemalla vastaajia, jotka ovat Suomessa yli kymmenen vuotta asuneita maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. Haastateltavat olivat täysi-ikäisiä ja haastattelut sovittiin haastateltavien ja haastattelijan kesken. Haastateltavista ei käytetä työssä sellaisia tietoja, joista heidät voisi tunnistaa. Koska haastateltavat ovat täysi-ikäisiä, tutkimukseen ei ole pyydetty erikseen tutkimuslupaa. Haastatellut henkilöt on tavoitettu maahanmuuttajille suunnatussa yhdistystoiminnassa mainostamalla. Olen sopinut haastattelut henkilökohtaisesti seitsemän erilaiset taustat omaavan henkilöiden kanssa, jotka ovat muuttaneet Suomeen eri elämäntilanteissa. Haastatteluilla kerätty aineisto analysoitiin laadullisena sisällönanalyysinä.

Tutkimustulosten perusteella maahanmuuttajat kahden kulttuurin välissä kokevat, että kielen oppiminen ja opettelu mahdollisimman nopeasti kotoutumisprosessin alussa edistää integroitumista yhteiskuntaan. Maahanmuuttajan kielitaito mahdollistaa sosiaalisten suhteiden luomisen uudessa ympäristössä ja tämä osaltaan ehkäisee syrjäytymistä. Nuorille kaksi kulttuuria luo ison kontrastin kodin ja muun yhteiskunnan välille. Kotona lapsia ja nuoria kasvatetaan usein lähtömaan tapojen, kulttuurin ja uskonnon mukaisesti.

Suomalainen koulu ja muu yhteiskunta kasvattaa lapset ja nuoret täällä vallitseviin kulttuurillisiin tapoihin ja erityispiirteisiin ja samaan aikaan kotona toteutetaan vanhempien kotimaan kieltä, kulttuuria ja tapoja. Toiset integroituvat nopeasti ja toisilla prosessi vie enemmän aikaa. Nämä erityspiirteet tulisi huomioida kotouttamisprosessia suunniteltaessa sekä maahanmuuttajien kanssa toimittaessa.

Asiasanat: maahanmuuttaja, kotoutuminen, kotouttaminen, monikulttuurisuus, sosiaalityö

Laurea University of Applied Sciences

Bachelor of Social Services programme

Bachelor of Social Services

Kira Laaksonen

Abstract

Growing up between two cultures

Year 2023 Pages 43

The objective of this thesis was to investigate how people with migrant backgrounds have experienced integration between two cultures. The study also examined how Finnish society could support an individual in their integration process. The purpose of this thesis was also to portray life in Finland from an immigrant's point of view and explain the different phases of the integration process.

The objective of the theory part and the summary of the interviews was to clarify for the reader that integration is a long, multidisciplinary process. It will also widen social advisors' views on two-way integration. The knowledge base of the thesis covers the key concepts of integration. It describes concepts such as the term immigrant, legislation governing Integration, the integration process, and two-way integration.

The thesis was carried out as qualitative research. The study was conducted by interviewing respondents with migrant backgrounds who had lived in Finland for more than 10 years. The interviews were agreed upon between adult respondents and the interviewer. No data that the respondents could be identified from were used. All the respondents were adults, so no separate research permit was requested. The interviewees were found by marketing through associations for immigrants. I have personally organised interviews with seven persons with different backgrounds who have immigrated to Finland in different life situations.

The interview material was analyzed by using qualitative content analysis. Based on the research results, immigrants between two cultures feel that learning and studying the language as quickly as possible and at the beginning of the immigration process will help them to integrate into society. Immigrants' good language skills enable creating social relationships in the new environment and this partly prevents social exclusion. For young people, two cultures create a significant contrast between home and the rest of society. At home, children and young people are usually raised in accordance with the habits, customs, culture, and religion of the country of origin.

Finnish schools and society raise children and youngsters regarding the existing cultural customs and characteristics and, at the same time, at home parents' native language, culture and customs are dominant. Others will integrate quickly, and for others, the process takes longer. These characteristics should be identified when planning the integration process and when working with immigrants.

Keywords: Immigrant, integration, integration of immigrants, multiculturalism, social work

Sisällys

1 Johdanto 8
2 Maahanmuuttajat Suomessa 10
2.1 Kulttuurisensitiivisyys 10
2.2 Kulttuurinen identiteetti 11
3 Maahanmuuttajien kotoutumisen kenttä 12
3.1 Maahanmuuttaja 13
3.2 Kahden maan kansalainen kahden kulttuurin välissä 13
3.3 Kotouttaminen 16
3.4 Kotoutuminen yksilön prosessina 16
3.5 Vuorovaikutuksellinen ja kaksisuuntainen kotoutuminen 18
4 Tutkimus ja menetelmällinen toteutus 22
4.1 Laadullinen tutkimustyö 22
4.2 Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden haastattelut 23
4.3 Aineiston analysointi 25
5 Tutkimusaineiston tulokset 26
5.1 Kielen oppimisen vaikutus kotoutumisprosessiin 27
5.2 Luottamuksen muodostuminen viranomaisiin 29
5.3 Uuden kulttuurin oppiminen 31
5.4 Tunnekieli 33
5.5 Lasten kasvatus kahden kulttuurin välissä 34
6 Tutkimustulosten yhteenveto 35
7 Pohdinta ja tutkielman eettisyys 37
7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus 38
7.2 Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet 39
Lähteet 41
Kuvio 43
Liitteet 44

1 Johdanto

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) määrittelee palveluita ja toimenpiteitä, joita tulee järjestää osana kunnan sekä työ- ja elinkeinohallinnon peruspalveluita sekä toimenpiteinä, jotka edistävät kotoutumista. Laki määrittelee, että maahanmuuttajalle annetaan tietoa yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä. Kunnan sekä viranomaisten velvollisuus on antaa tietoa ja asianmukaista ohjausta maahanmuuttajille heidän kotoutumistaan edistävistä toimenpiteistä, palveluista sekä suomalaisesta työelämästä.

Olen aiemmin työskennellyt monikulttuurisessa yhdistyksessä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa yhtäjaksoisesti seitsemän vuotta. Näiden vuosien aikana olen havainnoinut, kuinka monialainen prosessi kotoutuminen on. Tässä opinnäytetyössä haluan tuoda esiin maahanmuuttajataustaisten henkilöiden autenttisia kokemuksia kotoutumisprosessista. Laadullisella tutkimuksella minulla on mahdollisuus sanoittaa maahanmuuttajien omia näkemyksiä. Sosionomiopintojeni aikana minulle vahvistui käsitys siitä, että sosiaalialalla kaivataan enemmän maahanmuuttajien rehellisiä kokemuksia kotoutumisen moninaisuudesta ja elämästä kahden kulttuurin välissä. Huomasin, että tietoa kaivataan sosiaalialan työntekijöiden keskuudessa. Uskon, että sosiaalialalla työskentelevät ammattilaiset voivat hyödyntää tämän opinnäytetyön tutkimustuloksia työssään.

Kotoutumisen onnistuminen nähdään kokemukseni perusteella usein suomen kielen oppimisena ja sen myötä kiinnittymisenä suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan. Työssäni maahanmuuttajien avoimen kohtaamispaikan palveluneuvojana ja ohjaajana sain kohdata ihmiset yksilöinä ja työni opetti minulle, että jokaisen maahanmuuttajataustaisen henkilön kotoutumisprosessi on yksilöllinen ja siihen liittyy useita eri tekijöitä. Sain usein kuulla asiakkailtani, että he ovat jääneet kotouttamispalveluiden ulkopuolelle esimerkiksi pitkän äitiysloman tai sosiaalisten rajoitteiden vuoksi. Nämä henkilöt jäävät pahimmassa tapauksessa kielitaidottomina kotiin, jonka myötä syrjäytymisriski on erittäin korkea. Kahden kulttuurin välissä kotoutuminen ja eläminen ovat minulle henkilökohtaisesti tärkeitä ja mielenkiintoisia aiheita, sillä olen oppinut tuntemaan henkilökohtaisella tasolla ja päässyt lähelle näitä ihmisiä, jotka kipuilevat tämän haastavan asian ympärillä.

Avoin kohtaamispaikka saattaa olla monelle henkilölle ainoa kontakti suomalaiseen yhteiskuntaan sekä kodin ulkopuoliseen verkostoon. Tämä kaikki, mitä sain työssäni vuosien aikana kokea ja oppia, herätti minussa ajatuksen, että maahanmuuttajataustaisen henkilöiden kanssa toimivien ammattilaisten tulisi nähdä myös yksilö, jonka elämä saattaa olla päivästä toiseen selviytymistä, uusien asioiden opettelua sekä kahden kulttuurin, oman sekä suomalaisen, välissä tasapainottelua.

Aihe opinnäytetyöhön valikoitui edellisillä perusteilla ja haluan tuoda kuuluvaksi maahanmuuttajien, kahden kulttuurin välissä elävien ihmisten äänen. Tavoitteena on, että tässä opinnäytetyössä myös kuuluu ja näkyy haastattelemieni maahanmuuttajataustaisten henkilöiden yksilöllinen kotoutumisen polku ja se, millaista tukea kotoutumisprosessissa tulisi saada yhteiskunnan tarjoamien lakisääteisten viranomaispalveluiden lisäksi. Tavoitteena on myös se, että opinnäytetyön tutkimustulokset herättävät ajatuksia ja avaavat maahanmuuttajataustaisten henkilöiden omakohtaisia ja rehellisiä kokemuksia kotoutumisesta sekä kasvusta kahden kulttuurin välissä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on avata maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa toimiville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille työn tueksi maahanmuuttajataustaisten henkilöiden omakohtaisia kokemuksia kotoutumisesta kahden kulttuurin välissä sekä yksilöllisistä tarpeista, joita kotoutumisprosessi pitää sisällään. Pyrin pukemaan sanoiksi maahanmuuttajataustaisten henkilöiden haasteita ja aitoja kokemuksia heidän jokapäiväisessä elämässään kotoutumisen prosessissa. Tällä opinnäytetyöllä haluan tuoda julki ihmisten kokemuksia, millaista on elää maahanmuuttajana Suomessa. Tavoitteena on, että tutkimustulosten avulla maahanmuuttajataustaisten oma ääni tulee kuuluviin, jonka myötä sosiaalialalla työskentelevät ammattilaiset saavat näkemyksen yksilön henkilökohtaisista kokemuksista.

Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä kuvataan yleisellä tasolla mitä tarkoitetaan sanoilla kotoutuminen, kotouttaminen, monikulttuurisuus, kulttuurisensitiivisyys, kulttuurinen identiteetti sekä maahanmuuttaja. Opinnäytetyössä avataan myös kahdensuuntaisen kotoutumisen käsite. Opinnäytetyön tarkoituksena on kertoa, kuinka kokonaisvaltainen prosessi kotoutuminen on ja verrata kotoutumisen prosessia sen henkilökohtaisesti läpi käyneiden henkilöiden kokemuksiin. Katso kuvio 1.

2 Maahanmuuttajat Suomessa

Maahanmuuttajataustainen väestö on jakautunut vaihtelevasti Suomen sisällä. Tilastokeskuksen tarkastelussa on tutkittu tätä alueellista jakautumista syntyperämuuttujan mukaan. Tilastokeskus on määritellyt suomalaistaustaiseksi kaikki henkilöt, joiden vähintään toinen vanhempi on syntynyt Suomessa. Tilastokatsauksessa ulkomaalaistaustaiseksi on laskettu ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt muualla kuin Suomessa. Suomen tilastokeskuksen mukaan vuonna 2021 koko Suomen väestöstä oli ulkomaalaistaustaisia 8,5 prosenttia eli noin 470 000 henkilöä. Eniten ulkomaalaistaustaisia asui Ahvenanmaalla, 17,3 prosenttia sekä Uudellamaalla, 15,7 prosenttia. Pienin prosentti väkilukuun suhteutettuna oli Etelä-Pohjanmaalla, jossa prosentti oli vain 2,7. Väestöosuuksia kunnittain tarkastellessa ulkomaalaisten osuus oli suuri useissa Ahvenanmaan kunnissa, pääkaupunkiseudulla, Närpiössä, pohjanmaan Korsnäsissä, Turussa ja Pietarsaaressa. Mainituissa kunnissa ulkomaalaisten osuus oli reilusta kymmenestä prosentista 29 prosenttiin. Helsingissä asuu määrällisesti eniten ulkomaalaistaustaisia, neljäsosa koko maan ulkomaalaistaustaisista henkilöistä. (Maahanmuuttajat väestössä 2023.)

2.1 Kulttuurisensitiivisyys

Kulttuurisen kompetenssin eli osaamisen käsite tarkoittaa kaikkien ihmisten kunnioittamista kulttuuritausta huomioiden sekä syrjinnästä vapaan ilmapiirin rakentamista ja vahvistamista. Tähän kuuluu myös tarvittavien palveluiden järjestäminen sekä niiden saavutettavuus kaikille yksilön taustat ja tarpeet huomioiden. Kulttuurisensitiivisellä työotteella työskentelevä ammattilainen tiedostaa ja tunnistaa erilaisia kulttuurisia piirteitä, osaa kohdata yksilöitä erilaisista taustoista sekä on motivoitunut peilaamaan omia kulttuurisia tottumuksia ja arvoja toisten kulttuurien tottumuksiin ja arvoihin. (Kulttuurisensitiivinen työote 2021.)

Monikulttuurisessa työympäristössä kulttuurisensitiivinen työote on yksi tärkeimmistä arvoista. Monikulttuurisen työyhteisön jäsen tai ammattilainen voi kehittää omaa kulttuurisensitiivistä työotettaan ja siten helpottaa omaa työtään asiakkaan kohtaamisessa. Kulttuurisensitiivinen työote vaatii työntekijältä halua, kykyä ja tietynlaista tunneherkkyyttä kohdata ja ymmärtää yksilöitä, joilla on erilaiset taustat. Eri palveluiden piirissä olevien maahanmuuttajien tarve on aina yksilöllinen, mutta he saattavat kaivata kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa, suunnitelmallisempaa ja pidempiaikaista tukea sekä ohjausta. Jos asiakkaan kielitaito on heikko tai hän ei tunne suomalaista palvelujärjestelmään, asiakkaan tapaamiseen on varattava riittävästi aikaa. (Kulttuurisensitiivinen työote 2021.)

2.2 Kulttuurinen identiteetti

Kulttuuri-identiteetti muodostuu kahdesta käsitteestä, yksilön omasta identiteetistä ja yksilöön vaikuttavista kulttuurillisista piirteistä. Puhuttaessa kulttuuri-identiteetistä on hyvä tiedostaa, mitä ne pitävät sisällään. (Benjamin ym. 2014, 15.)

Kuulumisen johonkin ryhmään ja oman minäkuvan kehittymisen voidaan sanoa olevan ihmisen perustarpeita. Entisaikaan tätä voitiin pitää itsestäänselvyytenä, sillä yksilön elämä oli jo lapsesta asti tietyllä tapaa määrättyä; muuttoliike oli pientä ja koulutusmahdollisuudet olivat rajalliset. Perheillä oli ympäröivässä yhteiskunnassa tietyt roolit, jotka siirtyivät sukupolvelta toiselle, samoin usein myös ammatit. Roolimalleina lapsille toimivat vanhemmat ja lähisuku, opettajat ja naapurusto. Valtaosa ihmisistä kasvoi yksikulttuurisessa perheessä ja yhteiskunnassa, jossa varttuminen lapsesta aikuiseksi oli itsestäänselvyys tietyn kaavan mukaan. (Benjamin ym. 2014, 58.)

Maailman murroksessa perinteiset kulttuuriin, ammattiin, uskontoon tai seksuaalisuuteen liittyvät piirteet, jotka määrittelevät identiteettiä, eivät enää periydy sukupolvelta toiselle automaattisesti. Voidaan sanoa, että tänä päivänä yksilön identiteetti ei ole enää jonkinlaiseksi syntymistä, vaan jonkinlaiseksi tulemista. Tähän muutokseen ovat vaikuttaneet yhteiskunnan kehittyminen; tarjolla on lukemattomia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia sekä media, joka tarjoaa lapsille myös kyseenalaisia roolimalleja. Tämän lisäksi maahanmuutto, työvoiman liikkuvuus ja kaksikulttuuriset avioliitot muokkaavat perinteisiä perhemalleja. (Benjamin ym. 2014, 58.)

Kun puhumme kulttuuri-identiteetistä, on hyvä ensin määritellä kulttuuri. Tutkijoiden ja tieteilijöiden määritelmät eroavat toisistaan, mutta yleiskielessä kulttuuriin luetaan erilaisia tapoja ja käytäntöjä, kieliä, arvoja ja maailmankatsomuksia, jotka määrittävät kansallisuuden, etnisyyden, alueen tai yhteisen mielenkiinnon perusteella jotakin ihmisryhmää. (Benjamin ym. 2014, 60–61.)

Banksin teorian mukaan on olemassa kuusi kulttuuria muovaavaa tekijää, jotka voidaan sanoa löytyvän jokaisesta kulttuurista. Ne ovat arvot ja käyttäytyminen, kieli ja murteet, sanaton viestintä, kulttuurinen tietoisuus, perspektiivi, maailmankuva ja viitekehys sekä samaistuminen. Lapsi sosialisoituu oman kotiympäristönsä kulttuuriin tietämättään. Tietyt ruoat, perinteet, traditiot, vanhempien välinen vuorovaikutus, tapa harjoittaa uskontoa ja erilaiset yhteisöt, joihin perhe kuuluu, kasvattavat lapselle tietynlaista kulttuurista identiteettiä. On ensiarvoisen tärkeää millaisen kuvan lapsi saa omasta kulttuuristaan ja yhteisöstään. (Benjamin ym. 2014, 79.)

Sukupolvien väliset identiteettikriisit ja muutokset näkyvät silloin, kun lapsi oppii uuden asuinmaan kielen, luo sosiaalisia verkostoja ja omaksuu uuden kulttuurin toimintatapoja ja taitoja vanhempiaan nopeammin. Tällöin perheen lapsi tai lapset ovat perheen osaava puoli ja vanhemmat tarvitseva osapuoli. Tällaisessa asetelmassa vanhempien kasvatusote ja auktoriteetti kärsivät ja lapsi voi kokea turvattomuutta ja hämmennystä. Onkin tärkeää, että perheen ja lasten kanssa työskentelevät viranomaiset ja muut työntekijät kunnioittavat ja tukevat maahanmuuttajavanhempien vanhemmuutta ja kasvatusotetta. Työntekijöiden tulisi olla valppaina ja puuttua tilanteisiin, joissa nämä roolimuutokset kärjistyvät, ettei perheen sisäistä identiteettikriisiä pahenneta. (Karvonen 2018, 13.)

3 Maahanmuuttajien kotoutumisen kenttä

Suomessa on eduskunnan päätösten mukaan säädetty laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999). Tällä lailla pyritään edistämään maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta toimilla, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista. Tämän lain nojalla pyritään turvaamaan turvapaikanhakijoiden välttämätön toimeentulo ja huolenpito järjestämällä turvapaikanhakijoille vastaanotto heidän saapuessaan Suomeen. Laki määrittelee sen keskeiset määritelmät seuraavasti: kotoutumisesta puhuttaessa tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä, jonka tavoitteena on osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamisesta puhutaan, kun kyseessä on viranomaisen järjestämä kotoutumista edistävä toimenpide tai siihen käytettävä voimavara. Kotouttamista tukevien toimenpiteiden piiriin kuuluu Suomeen muuttanut henkilö, jolla on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta Suomessa.

Työ- ja elinkeinoministeriössä toimiva Kotoutumisen osaamiskeskus on osa Työvoiman maahanmuutto- ja kotoutumisyksikköä, ja sen toiminta on alkanut vuonna 2014. Tutkimusten, seurannan sekä kotoutumisen parissa toimivilta ammattilaisilta saadun tiedon perusteella Osaamiskeskus tuottaa ja jakaa tietoa kotoutumisesta viranomaisille, päätöksentekijöille sekä ammattilaisille, jotka työskentelevät kotouttamista edistävässä työssä. Osaamiskeskus tuottaa aineistoa valtionneuvoston päätöksenteon ja ohjaustyön tueksi. Osaamiskeskus pitää yllä tietokantoja ja työllisyysraportteja, joihin raportoidaan kotoutumisen edistymistä ja maahan muuttaneen väestön tilannetta. Verkkopalveluna toimiva Kotoutuminen.fi toimii ensisijaisena kanavana kotoutumista edistävän työn tietoperustaisuuden vahvistamiseksi. (Kotoutumisen osaamiskeskus tukee kotoutumista edistävää työt 2023.)

Maahanmuuttajien kanssa työskentelevät ammattilaiset saavat Kotoutumisen osaamiskeskukselta työnsä tueksi tietoa toimivista käytännöistä, ajankohtaisista ilmiöistä sekä kotoutumisen edistämiseen liittyvistä uudistuksista ja kehittämistyöstä. Osaamiskeskus järjestää myös ammattilaisille koulutuksia sekä tarjoaa työvälineitä kotouttamistyön tueksi. Kotoutumisen osaamiskeskus osallistuu kotoutumislain ja valtion kotoutumisohjelman toimeenpanoon. (Kotoutumisen osaamiskeskus tukee kotoutumista edistävää työt 2023.)

3.1 Maahanmuuttaja

Yksinkertaistettuna maahanmuuttajaksi määritellään henkilö, joka on syntynyt ulkomailla. Tätä rajausta on usein käytetty myös tutkimuksissa, jotka koskevat maahanmuuttajia tai maahanmuuttoa. Maahanmuuttajaksi ei pidä kutsua henkilöä, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Johdonmukaisesti voidaan määritellä, että Suomessa syntyneet ja Suomessa asuvat henkilöt eivät ole maahanmuuttajia. Kotouttamisen käytänteiden ja maahan muuttaneen yksilön näkökulmasta on hyvä kuitenkin rajata henkilöt, joiden vanhemmat tai toinen heistä on syntynyt Suomessa. Näillä henkilöillä saattaa olla Suomeen kotoutumisessa haasteita, mutta mielekästä on eritellä suomalaistaustainen maahanmuuttaja ulkomaalaistaustaisesta maahanmuuttajasta. (Käsitteet ja määritelmät, 2023.)

Maahanmuuttajalla on hallussaan omia kykyjä ja osaamista, joita uudessa yhteiskunnassa ei osata nähdä ja keinot osaamisen osoittamiseksi ovat vähäisiä. Pätevyyden osoittaminen on vaikeaa, eivätkä tutkinnot ja todistukset menneestä elämästä enää päde. Tahto olla aktiivinen ja työmotivaatio voi olla olemassa, mutta keinot osallistumiseen ja omien kykyjen ja taitojen näyttämiseen ovat kadoksissa tai niitä ei ole. Tämän lannistavan tilanteen jatkuessa pitkään, saattaa maahanmuuttaja masentua, kokea epätoivoa, hän passivoituu sekä pahimmassa tapauksessa syrjäytyy. (Karvonen 2018, 13.)

3.2 Kahden maan kansalainen kahden kulttuurin välissä

Maahanmuuttaja ei voi etukäteen tietää, millaisia haasteita ja muutoksia hän tulee kohtaamaan. Hän ei pysty varautumaan tilanteisiin eikä valmistautumaan siihen, minkälaisia tuntemuksia hän tulee tuntemaan muutosten myötä. Muutto uuteen ympäristöön, prosessit ja kotoutuminen aiheuttavat lähes poikkeuksetta stressiä ja omat tunteet sekä reaktiot saattavat olla hämmentäviä ja pelottavia. (Haavikko & Bremer 2009, 10, 16.)

Maahanmuutossa ei ehkä näennäisesti huomaa, kuinka paljon ihminen menettää. Tätä kutsutaan traumaattiseksi menetykseksi. Menetykset voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan: objektimenetys, autonomian menetys ja sosiaalinen menetys. (Haavikko & Bremer 2009, 10,16.) Karvosen (2018, 9–10) mukaan konkreettisin näistä menetyksistä on objektimenetys. Uudesta ympäristöstä puuttuvat läheiset ihmiset sekä tutus ja turvalliset puitteet. Alkuvaiheessa maahanmuuttaja voi olla innokas, uskoen parempaan tulevaisuuteen. Hän on motivoitunut sopeutumaan ja uusi ympäristö ja todellisuus vaikuttavat mielenkiintoisilta. Alkuinnostuksen jälkeen alkaa arki, jolloin ihminen kaipaa sukulaisiaan, läheisiään ja tutuksi tulleita puitteita entisestä elinympäristöstään. Voidaan sanoa, että lähes kaikki maahanmuuttajat käyvät läpi näitä tunteita. Objektimenetys on erityisen raskas kaikille traumaattisia menetyksiä kokeneille.

Autonomian menetyksessä ihmisen itsenäinen pärjääminen ja autonomisuus heikkenee huomattavasti. Maahanmuuttaja voi kokea kykenemättömyyttä, joka johtuu uuden elinympäristön kielen, järjestelmien ja yhteiskuntarakenteen vieraudesta. Omalla äidinkielellä ei pärjää uudessa maassa, eikä uuden maan kieli ole vielä hallinnassa. Yksilön kokiessa, ettei hän pysty ilmaisemaan itseään, hänen oma-aloitteisuutensa ja oma vastuu voivat kadota kokonaan. (Haavikko & Bremer 2009, 20.)

Kun ihminen oppii kieltä ja uuden elinympäristön ja yhteiskunnan rakenteet ja järjestelmät tulevat tutuiksi, tämä kykenemättömyyden tunne helpottaa, mutta se vie aikaa. Arjen kielitaito ei suoranaisesti takaa sitä, että maahanmuuttaja olisi uudessa kulttuuriympäristössä täysin kykenevä yksilö. Jokainen maahanmuuttaja on yksilö ja heillä on erilaisia tarpeita. Autonomian menetyksen tuntemusten kanssa yhdessä kulkevat sosiaalinen ja objektimenetys, jotka vaikuttavat yksilön jaksamiseen, sen kautta motivaatioon ja kotoutumisen edistymiseen sekä uusien asioiden oppimiseen. Prosessi on hidas ja usein tuskallinen. (Karvonen 2018, 10–11.)

Sosiaalisen menetyksen myötä sukupuoliroolit saattavat muuttua uudessa elinympäristössä. Monissa länsimaiden ulkopuolisissa kulttuureissa vallitsevat selkeät perheroolit: naisen tehtävä on keskittyä kodin sisäisiin asioihin, kuten taloustöiden ja lastenhoitoon ja mies on perheenpää, joka hoitaa kodin ulkopuoliset ja yhteiskunnalliset asiat, käy töissä ja hankkii elantoa elättääkseen perheensä. Joskus maahan muuttaneesta perheestä nainen oppii kielen ja integroituu miestä nopeammin ja paremmin, hänestä tulee perheen aktiivisempi osapuoli. Tällöin miehen ja naisen perinteiset kulttuurilliset roolit muuttuvat. Tilanteessa mies kokee sosiaalista menetystä, joka vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin.

Joskus roolienmuutos saattaa vaikuttaa perheen hyvinvointiin ja johtaa avioeroon ja perheen hajoamiseen. Voidaan siis sanoa, että miehen työllistymisellä ja integroitumisella uuteen yhteiskuntaan on merkittävä vaikutus perheen tasapainoisen elämän ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kotoutumisen kannalta. (Karvonen 2018, 13–14.)

Sosiaalisen häpeän tunne on yksi sosiaalisen menetyksen muoto, joka on yleistä etenkin murrosikäisillä ja nuorilla maahanmuuttajilla. Nuoruusiässä ympäristön hyväksyntä koetaan tärkeäksi ja maahanmuuttajan jäädessä syrjään, kokemus voi olla hyvinkin raskas. Samaan aikaan nuori voi kokea kotoa tai yhteisönsä painostusta oman kielen, uskonnon ja kulttuurin harrastamiseen. Erityisen raskas tilanne on silloin, kun nuoren itsetunto on heikko tai hänellä ei ole tukiverkostoa. Nuori saattaa ajatella, että tulee syrjään jätetyksi kulttuuritaustansa, uskontonsa tai ihonvärinsä vuoksi. Tämä saattaa johtaa siihen, että nuori häpeää omaa kulttuuritaustaansa eikä halua julkisesti esiintyä oman kulttuurinsa edustajana. Tämän seurauksena hän hakee hyväksyntää pyrkimällä liittyä johonkin ryhmään ja sen toimintaan todistaakseen, ettei ole erilainen. Pahimmillaan nuori ajautuu väärään seuraan ja rikollisuuden pariin. (Karvonen 2018, 14–15.)

Karvonen (2018, 15) kertoo, että aikuisella maahanmuuttajalla sosiaalinen häpeä ilmenee eri tavalla. Kun ihminen ei saa työtä tai se ei vastaa hänen omaa ammattiaan ja osaamista, hän näkee itsensä ja pätevyytensä kyseenalaistettuina. Tällaisessa tilanteessa ihminen kokee häpeää, tuntee olevansa aliarvostettu ja joukkoon kuulumaton sekä syrjäytynyt. Viimeisenä sosiaalisen menetyksen muotona (Karvonen 2018, 15–16) mainitsee näkemyksen näennäisen kömpelöstä, yksinkertaisesta, kyvyttömästä ja epäluotettavasta maahanmuuttajasta. Tältä saattaa yhteiskunnan silmissä näyttää maahanmuuttaja, jolle opiskelu- tai työympäristössä opetus, työtehtävä tai toimintatapa ei ole tuttu. Kyse saattaa kuitenkin olla siitä, että henkilöllä voi olla hyvin erilainen kokemustausta tilanteessa muihin ihmisiin verrattuna. Uuden kulttuuriympäristön tapojen ja toimintakulttuurin oppiminen ja omaksuminen vie kutenkin aikaa. Liian suoraviivaiset ja nopeat johtopäätökset voivat johtaa vääriin tulkintoihin ja toimenpiteisiin.

3.3 Kotouttaminen

Kotouttamiseksi kutsutaan toimintaa, joka pitää sisällään kaiken sen, jolla tuetaan maahanmuuttajaa löytämään oman paikkansa uudessa elinympäristössä. Kotouttava toiminta edistää maahanmuuttajan osallisuutta ja osallistumista sekä yhdenvertaisuuta ja yhteiskuntaan mukaan pääsemistä sekä myös suvaitsevaisuutta.

Kotouttamisprosessiin osallistuvat yhteiskunnan julkiset viranomaiset sekä kaikki erilaiset palveluntarjoajat. Myös sosiaalinen media, erilaisen viestinnän käyttäjät ja yhteiskunnan kaikki yksityishenkilöt ovat osaltaan mukana henkilön kotouttamisprosessissa. Kotouttamista voi edistää tietämättään, mutta usein kotoutujan kokemus on, että tietoinen kotouttaminen on merkityksellisempää. Ihmisten ilmeet, eleet ja puheet vaikuttavat kotoutujan tunteeseen kotoutumisen onnistumisesta. Kotouttamispolitiikaksi voidaan määritellä ne määrätietoiset, suunnitelmalliset ja johdonmukaiset toimet, jotka ovat määrätty toteutettaviksi julkisen hallinnon toimesta. (Saukkonen 2020, 60–61.)

Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa Suomessa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa toimii kotoutumisen osaamiskeskus, joka toiminnallaan pyrkii vahvistamaan kotoutumiseen liittyvää tietopohjaa, ylläpitää ja kehittää ammattihenkilöstön osaamista sekä vahvistaa monialaista yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Omilla hallinnonaloillaan maahanmuuttajien kotouttamisesta vastaavat sisäministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö, ulkoaisainministeriö, maahanmuuttovirasto, opetushallitus, etnisten suhteiden neuvottelukunta ja yhdenvertaisuusvaltuutettu. (Kotoutumista edistetään yhteistyössä 2023.)

3.4 Kotoutuminen yksilön prosessina

Kotoutuminen on laaja-alainen ilmiö, ja sen monimutkaisuuden vuoksi kotouttamisen kehittämiselle on olemassa aina edellytyksiä. Kotoutuminen on suuri prosessi; ihmisen muuttaessa elinympäristöstään uuteen maahan moni asia hänen elämässään muuttuu. Yleensä muuttuvat kieli ja kulttuuri, jotka ovat osa yksilön identiteettiä. Sosiaaliset suhteet muuttuvat ja osa entisistä suhteista voi katketa kokonaan. Ympäröivän yhteiskunnan säännöt, tavat ja arvot muuttuvat. Kotoutuminen on pitkäkestoinen ja mittava prosessi, joka vaikuttaa yksilön elämän jokaiseen osa-alueeseen. (Saukkonen 2020, 17–18.)

Kotoutumisprosessin kesto on aina yksilöllinen. Osa maahanmuuttajista sopeutuu uuteen elinympäristöönsä nopeasti ja sulautuvat osaksi ympäröivää yhteiskuntaa nopeasti. Tämä on kuitenkin poikkeuksellista, eikä voida asettaa odotuksia, että jokaisen maahanmuuttajan kohdalla prosessi etenisi nopeasti. Usein kotoutumisprosessi kestää vuosia, joillain jopa vuosikymmeniä. Henkilö voi kokea olevansa vielä vanhuksenakin vieraassa maassa, asuttuaan vuosikymmeniä poissa omasta kotimaastaan. Kotoutumisen polku on jokaisella omanlainen. Yksilön kokemukset hyvässä ja pahassa kuljettavat häntä edestakaisella liikkeellä. Onnistumiset ja pettymykset sekä omat ja yhteiskunnan odotukset vaikuttavat kaikki yksilön kotoutumisprosessiin. (Saukkonen 2020, 18–19.)

Kulttuuriset eriäväisyydet ovat yksi syy väärinymmärryksiin ja epäsopuun, mutta maahanmuuttaja voi jossain tapauksissa jopa kokea, että kulttuurierot helpottavat kotoutumisprosessia. Kun ihminen jättää oman kotimaansa ja muuttaa uuteen maahan, hän ei koe heti itseään uuden maan yhteiskunnan jäseneksi. Hänen oma yhteiskuntansa on jäänyt entiseen maahan, eikä hän sopeudu heti uuteen maahan, sen kulttuuriin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Tämän vaiheen pituus ja onnistuminen riippuvat useista tekijöistä. Yleisesti voidaan ajatella, että tähän tulovaiheeseen vaikuttavat se, mistä syystä maahanmuutto tapahtuu sekä ympäröivän yhteiskunnan vastaanottavaisuus ja asenteet. Koska maahanmuuttaja reagoi uuteen yhteiskuntaan sekä yksilöllisesti, mutta myös oman kulttuurinsa edustajana, alkuvaiheessa voi olla vaikea sopeutua, kun tulomaassa vallitsevat uudet lait ja uusia tapoja. (Baghbani 2014, 11.)

Kotoutuminen voidaan jaotella neljään ulottuvuuteen, kuten tutkija Friedrich Heckmann kertoo. Nämä alueet ovat hänen mukaansa rakenteellinen, kulttuurinen, vuorovaikutuksellinen ja identifioiva kotoutuminen. (Saukkonen 2020, 18.) Rakenteellisen kotoutumisen kulmakivet ovat maahanmuuttajan asema yhteiskunnan rakenteissa ja tasa-arvon toteutuminen. Tästä esimerkkinä sijoittuminen työmarkkinoille ja sen myötä pääsy ympäröivän yhteiskunnan taloudellissosiaalisiin rakenteisiin. Rakenteelliseen kotoutumiseen voidaan laskea myös yksilön integroituminen koulutusjärjestelmiin, niissä menestyminen sekä elinolojen turvallisuus ja miellyttävyys. Myös yksilön psyykkinen ja fyysinen hyvinvointi on tärkeää aktiivisen elämän ja jokapäiväisen hyvinvoinnin kannalta. Myös poliittinen osallisuus ja vaikuttavuuden kokemus ovat osa rakenteellista kotoutumista. (Saukkonen 2020, 19–20.)

Kulttuurinen kotoutuminen koostuu erilaisista tiedollisista ja käyttäytymisen sekä arvojen ja ajatusten muutoksista. Ehkä tärkein osa kulttuurista kotoutumista on uuden asuinmaan kielen oppiminen. Kielitaitoa vaaditaan, jotta voit menestyä elämässä ja sen myötä eri tilanteissa yksilöllä on eri tilanteissa useampia vaihtoehtoja valittavissaan. Kulttuurisen kotoutumisen myötä maahanmuuttaja omaksuu tai tiedostaa uusia arvoja, normeja ja ympäröivän yhteiskunnan pelisääntöjä. Näin arjesta saadaan sujuvaa ja vähennetään kulttuurilähtöisiä ristiriitoja ja konflikteja. (Saukkonen 2020, 19–20.)

Itse pidän juuri kielenoppimista tärkeänä heti kotoutumisen alkuvaiheessa. Työssäni maahanmuuttajien kanssa olen kokenut, että kielitaidottomat maahanmuuttajanaiset jäävät usein kotiäideiksi, eivätkä pääse osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Maahanmuuttajavaltaisessa lähiössä vuosia työskenneltyäni olen havainnut, kuinka suuri merkitys on kielitaidolla ja sen myötä yksilön osallisuudella. Yksilön aktiivisuus on usein kielitaidottomuuden vuoksi heikkoa.

Puhuttaessa kulttuurisesta kotoutumisesta on hyvä muistaa, että myös perheen roolit saattavat muuttua uudessa kotimaassa. Suomessa yleinen individualistinen perhemalli voi vaikuttaa perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Suomalaisessa kulttuurissa naista kannustetaan olemaan itsenäinen, opiskelemaan ja sen myötä menestymään työelämässä. Maahanmuuttajaperheiden naiset ja äidit saattavat kaivata kotimaansa yhteisöä, sen tuomaa tukea ja oman kulttuurin yhteisöllisyyttä. Myös maahanmuuttajaperheiden lapset saattavat kokea ristiriitaa eläessään kahden kulttuurin välissä. He näkevät suomalaislasten vapaamman ja sallivamman kasvatuksen ja kuinka suomalaislapsia kasvatetaan jo lapsesta asti itsenäisiksi. Uusi kotimaa ja arki siellä saattaa olosuhteiden pakosta muovata maahanmuuttajaperheen rooleja, jotta arki uudessa maassa saadaan sujumaan. Uudessa kotimaassa ympäristöltä saatava tuki ja turva ovat olennainen osa kotoutumisprosessia. Ensimmäiset kontaktit suomalaisiin ovat useimmiten viranomaiset, jotka työskentelevät maahanmuuttajien kanssa maahantulon alkuvaiheessa. Sen lisäksi maahanmuuttajat kohtaavat suomalaisia julkisilla paikoilla. Ensikuva yhteiskunnasta voi olla ikävä, kun suomalaisuus näyttäytyy esimerkiksi humalaisina ihmisinä tai kadulla huutelevana nuorisona. (Räty 2002, 112–114.)

3.5 Vuorovaikutuksellinen ja kaksisuuntainen kotoutuminen

Vuorovaikutuksellisen kotoutumisen keskeinen vaikutus on sosiaalisten suhteiden syntyminen eri väestöryhmien välille, mukaan lukien kantaväestö. Jonkinlaisena kotoutumisen indikaattorina pidetään maahanmuuttajan suhteita ja sosiaalisia verkostoja juuri kantaväestöön. Vuorovaikutuksellisen kotoutumisen kautta kasvaa luottamus ihmisiin sekä asuinmaan sosiaalisiin instituutioihin, joihin kuuluvat esimerkiksi poliisi, terveydenhuolto ja oikeuslaitos. Järjestöt, yhdistykset ja ympäristössä olevat erilaiset yhteisöt vahvistavat vuorovaikutuksellista kotoutumista. (Saukkonen 2020, 19–20.)

Kaksisuuntainen kotoutuminen on prosessi, jossa suomalainen kantaväestö, yhteiskunnan palvelujärjestelmä sekä sosiaaliset instituutiot ymmärtävät kotoutumisen tärkeyden ja näkevät tärkeänä kaksisuuntaisen kotoutumisen ajatuksen sekä yhteiskunnan muutoksen. Tämän myötä toimijat edistävät yhdenvertaisuutta sekä yhteiskunnan toimintojen sujuvuutta. Muuttuvassa maailmassa Suomen ja suomalaisten kotoutuminen on myös laaja ja moniulotteinen kokonaisuus, joka pitää sisällään yksilön kyvyn ja halun hyväksyä erilaisuus sekä julkisten palveluiden kielivalikoimat ja tulkkipalvelut. Myös rasismin ja syrjinnän vastaiset hankkeet ja ohjelmat ovat tärkeässä asemassa toteuttamassa kaksisuuntaista ja vuorovaikutuksellista kotoutumista. (Saukkonen 2020, 21.)

Syrjäytymisen riski on olemassa, mikäli uusi yhteiskunta ei kykene tai halua vastaanottaa maahantulijaa yhteisöllisesti. Yhteisöllinen vastaanotto ja ennalta suunniteltu sopeutumisprosessi pienentää syrjäytymisen riskiä. Syrjäytymisen myötä yksilö menettää uskonsa tulevaan eikä pysty suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan uudessa maassa. Tällöin ihminen jää tyhjän päälle ja suhtautuminen uutta yhteiskuntaa kohtaan muuttuu negatiiviseksi. Suhtautumistapaan vaikuttavat yksilöllisesti myös henkilön menneisyys, koulutus ja kasvatus, mutta reagointitapa on silti negatiivinen. Syrjäytymisen myötä maahanmuuttajilla on myös riski ajautua rikoksiin. Jos kahdensuuntaista kotoutumista ei tapahdu, maahanmuuttajat hakeutuvat yleensä toistensa seuraan, eri kielistä ja etnisestä tausta huolimatta. He saavat ymmärrystä ja vertaistukea toisiltaan, koska kaikilla on sama ongelma. Huolimatta heidän välisistään eriäväisyyksistä, maahanmuuttajien suhde kantaväestöön on samanlainen. Jos syrjäytyneet maahanmuuttajat tekevät rikoksia, kantaväestön suhde heihin heikkenee edelleen, eikä kahdensuuntainen kotoutuminen onnistu. (Baghbani 2014, 11.)

Kuten kuvassa 1 on kuvailtu, kotoutumisprosessi on edestakaista liikettä. Maahanmuuttajien sopeutumisessa ja kotoutumisessa uuteen yhteiskuntaan tapahtuu onnistumisia ja pettymyksiä. Kuvio kertoo, miten alkuvaiheessa yksilö on toiveikas tulevaisuutensa suhteen ja kokee, että mahdollisuuksia edistää omaa kotoutumista on tarjolla runsaasti. Seuraava vaihe on usein mielialan muutos huonompaan suuntaan, elämä uudessa yhteiskunnassa vaatii oma-aloitteisuutta ja kielen opiskelu voi olla haastavaa. Kielen opittuaan maahanmuuttaja saattaa jälleen voimautua, sillä työnhaku helpottuu kielitaidon myötä. Valitettavasti työtä on harvoin tarjolla heti, jolloin ihminen jää jälleen välivaiheeseen odottamaan seuraavaa askelta kohti yhteiskuntaan integroitumista. Myös mahdolliset epävarmat oleskelulupa-asiat sekä huoli kotimaahan jääneistä tai toisaalla olevista omaisista ja läheisistä aiheuttaa stressiä ja ahdistusta.

Tässä kohdassa kotoutumisprosessia yhdistystoiminta ja järjestöt ovat tärkeässä roolissa. Yhdistykset järjestävät maahanmuuttajille suunnattua sekä kotoutumista tukevaa toimintaa. On tärkeää, että toimintaan hakeutuminen on helppoa ja avointa kaikille. Maahanmuuttajille tarjotaan yhdistysten toimesta kielikursseja, ryhmätoimintaa, kuntouttavaa työtoimintaa, työharjoittelua sekä erilaisia avoimia kohtaamispaikkoja. Kuntouttava työtoiminta on monelle maahanmuuttajalle ensimmäinen askel kohti suomalaista työelämää. Kiinnittyminen yhdistystoimintaan antaa jälleen uskoa tulevaisuuteen ja arki koetaan jälleen mielekkäämmäksi. Toiminnassa mukana olevat maahanmuuttajat ja suomalaiset henkilöt tutustuvat ja tässä vaiheessa kahdensuuntainen kotoutuminen toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla. Arki saattaa olla tasaista ja rutiinit tulevat tutuiksi.

Perheen äidin rooli muuttuu usein tässä vaiheessa kotoutumisprosessia. Monissa kulttuureissa äiti hoitaa lapsia kotona miehen käydessä töissä. Suomalaisessa yhteiskunnassa on totuttu, että myös naiset työllistyvät ja lapset ovat varhaiskasvatuksessa tai koulussa. Uusi yhteiskunta erilaisine tapoineen saattaa aiheuttaa perherooleissa suuria muutoksia, josta voi seurata perhekriisi. Lapsilla saattaa ilmetä ristiriitoja kahden kulttuurin välillä kasvamisessa. Kotona heidän odotetaan käyttäytyvän ja toimivan omien kulttuuristen ja uskonnollisten piirteiden mukaisesti, mutta kodin ulkopuolella suomalaiset ystävät elävät oman kulttuurinsa mukaan. Lapsi tai nuori saattaa kokea paineita sulautumisessa suomalaiseen kaveriporukkaan, jolloin riski ajautua rikoksiin tai päihteiden pariin kasvaa. Myös kotona läpi käytävät kriisit ja prosessit vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja kehitykseen.

Tätä edestakaista liikettä voi jatkua aikuisten ja lasten kohdalla pitkäänkin, sillä kotoutumisaika ja prosessi on aina yksilöllistä. Tärkeää yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta on kielen oppiminen, työelämään tai työtoimintaan kiinnittyminen sekä ihmissuhteet omassa elinympäristössä. Harrastustoiminta tukee koko perheen hyvinvointia, ja onkin tärkeää, että jokaiselle henkilölle löytyisi mielekästä tekemistä ja kiinnostuksen kohteita. Kuvio 1 kuvailee kotoutumisprosessia ja sen edestakaista liikettä.

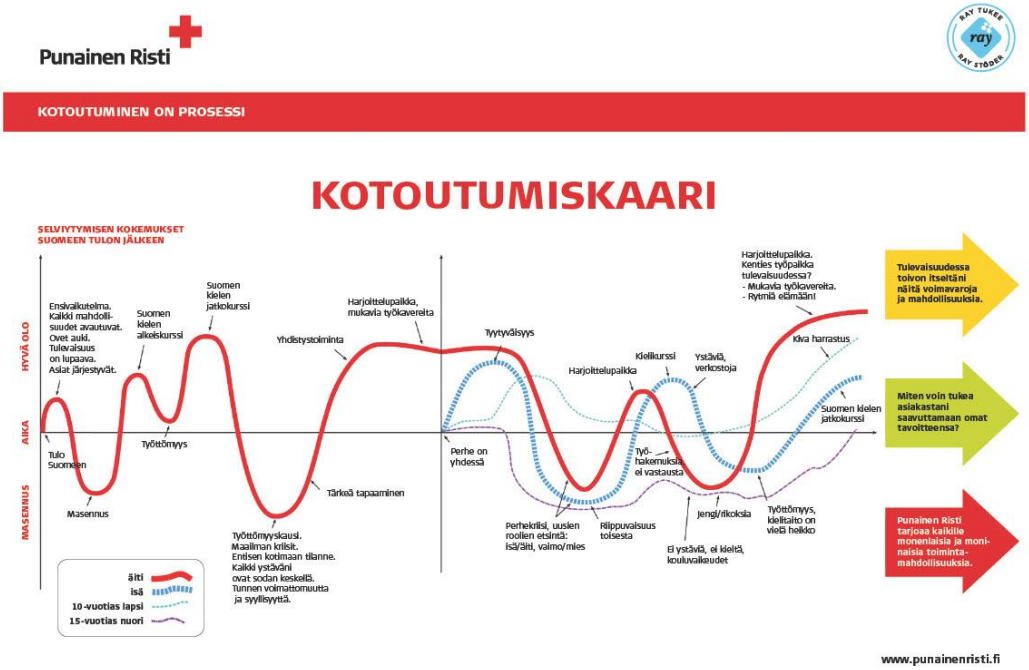

Kuvio 1. Kotoutumiskaari

4 Tutkimus ja menetelmällinen toteutus

Opinnäytetyössäni etsin vastausta tutkimuskysymykseeni millaista on kokemusasiantuntijoiden näkemysten mukaan kasvu kahden kulttuurin välissä. Tutkimuskysymykseen haetaan haastattelun avulla vastauksia maahanmuuttajataustaisilta henkilöiltä, jotka ovat olleet mukana erilaisissa yhdistysten maahanmuuttajille järjestämissä avoimissa toiminnoissa ja kohtaamispaikoissa.

Opinnäytetyössä pyrin käsittelemään kotoutumiseen liittyviä moninaisia ominaisuuksia ja haasteita sekä onnistumisia ja toimiviksi todennettuja käytänteitä ja työkaluja. Haastattelujen vastausten perusteella pyrin tuomaan esiin kotoutumisprosessin yksilöllisyyttä ja yksilön omia tuntemuksia sekä kokemuksia ja vastaajien läpikäymiä prosesseja ja kotoutumisen eri vaiheita. Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus ja menetelmänä käytin puolistrukturoituja haastatteluja.

4.1 Laadullinen tutkimustyö

Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään selvittämään mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta aiheesta. Laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa aineisto pystytään keräämään ihmisiä instrumentteina käyttäen, aidoissa ja luonnollisissa kohtaamisissa. Tutkija tekee omia havaintoja ja on vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Apuna kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään usein testejä tai lomakkeita. Tutkijan tavoitteena on löytää tutkimusaineiston yksityiskohtaisella tarkastelulla teemasta yksilöllisiä ja odottamattomia seikkoja. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään menetelmiä, joissa tutkittavien ääni ja oma näkökulma tutkimuksen teemasta pääsevät nousemaan esille. Laadullisina metodeina voidaan käyttää teemahaastattelua, ryhmähaastattelua, osallistuvaa havainnointia sekä erilaisten dokumenttien ja tekstien diskursiivisia analyyseja. Tutkimuksen kohderyhmä valitaan tarkoituksenmukaisesti ja suunnitelma muotoutuu tutkimuksen edistyessä. Jokainen tapaus ja tutkimusaineisto käsitellään yksilöllisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 160–164.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi kytkeytyy aineiston hankintaan. Aineiston keruun tavoitteena on tutkia, tulkita sekä ymmärtää tutkittavaa teemaa. (Puusa & Juuti 2020, 143). Laadullinen tutkimus keskittyy yleisimmin muutamiin tutkimuskohteisiin, jolloin tutkimustulosten analysointi on mahdollisimman yksityiskohtaista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86) Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa on mahdollista analysoida teemoittamalla, luokittelemalla tai tyypittelemällä. Aineistosta poimitaan mielenkiintoiset kohdat sekä aiheet, jotka liittyvät kiinnostuksen kohteisiin ja kootaan nämä yhteen. Tämän analysoinnin ulkopuolelle jäävää aineistoa ei käsitellä ja se jää tutkimuksen ulkopuolelle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–107.) Puolistrukturoitu haastattelu osoittautui tässä tutkimuksessa hyväksi tutkimusmenetelmäksi. Haastattelukysymykset herättivät haastateltavissa erilaisia tunteita, jotka tulivat esiin haastattelutilanteessa.

Laadullinen tutkimus etenee yleisen tutkimusprosessin mukaisesti, erona on kuitenkin se, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja analysointi vuorottelevat prosessin aikana. Laadullisessa tutkimuksessa ei voi ennalta sanoa, mitä tietoa tarvitaan ja kuinka paljon. (Kananen 2017, 131–133. Laadullisessa tutkimuksessa erotellaan Kanasen (2017,133) mukaan viisi vaihetta, jotka ovat aineiston keruu, yhteismitallistaminen, aineiston koodaaminen, aineiston luokittelu sekä aineiston lisäkeruu. Aloitin tutkimukseni aineiston keruulla, joka oli tässä tapauksessa puolistrukturoitu haastattelu. Seuraavassa vaiheessa eli yhteismitallistamisessa kokosin aineiston yhtenevään muotoon, joka tässä opinnäytetyössä on tekstimuoto. Aineiston koodaamisessa tarkastelin vastauksia tutkimusongelmien näkökulmasta ja etsin ne asiat, jotka liittyvät tutkimaani asiaan ja ilmiöön. Sen jälkeen aineisto luokiteltiin omiin ryhmiinsä ja nimettiin tutkimusongelmalähtöisesti. Viimeinen vaihe eli uusi aineistonkeruu, jolloin täsmensin haastateltavilta tarkentavilla kysymyksillä muutamia haastattelujen vastauksia.

4.2 Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden haastattelut

Haastattelu on ainutlaatuinen keino kerätä tietoa jostakin teemasta. Tiedon keruu haastattelun avulla mahdollistaa haastattelijan ja haastateltavan välisen yhteyden, joka antaa haastattelijalle mahdollisuuden kysyä tarkentavia kontekstiin sidonnaisia lisäkysymyksiä tai yksityiskohtia haastattelun edetessä. Haastattelu voidaan toteuttaa avoimilla tai valikoiduilla kysymyksillä, erilaisilla tehtävillä sekä tarinoiden tai kuvien avulla. Haastattelu eroaa kuitenkin keskustelusta siten, että haastattelussa haastattelijalla ja haastateltavalla on erilaiset roolit. Vuorovaikutuksellisessa keskustelussa kysymyksiä ei ole etukäteen määritelty, mutta haastattelussa sen sijaan ne ovat. Haastattelussa vastauksia voidaan tulkita faktatiedon ja yksilöllisten mielipiteiden sekä näkemysten lisäksi myös non-verbaalisten viestien perusteella. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 204–205.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltavalle kohderyhmälle esitetään samat kysymykset, jotka ovat usein myös samassa järjestyksessä kaikilla. Jossain tapauksissa kysymysten järjestystä voidaan myös vaihdella. Puolistrukturoitu haastattelu on strukturoitua haastattelua vapaamuotoisempi, joka mahdollistaa sen, että vastauksista saattaa selvitä asioita, joita haastattelija ei ole suunnitteluvaiheessa osannut huomioida. Haastattelijan näkökulmasta puolistrukturoidussa haastattelussa etuna on se, että haastattelija määrittelee itse aiheet ja saa yksilön mielipiteet suoraan haastateltavalta itseltään. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat ennalta valittuja eikä siinä ole vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava muodostaa vastauksen itse. (Puusa 2020, 111–112.)

Tutkimustavaksi valikoitui puolistrukturoitu yksilöhaastattelu. Koska haastateltavat puhuvat suomea toisena kielenään, otin suunnitteluvaiheessa huomioon vastaajien vaihtelevan kielitaidon, mahdolliset haasteet luetun ymmärtämisessä sekä sen, että jokin vastaus saattaa jäädä väärinymmärryksen vuoksi tulkinnan varaan ja tällöin selvennän kysymystä suullisesti dialogin avulla. Kysymykset (liite 1) ovat muotoiltu mahdollisimman selkeäksi ymmärtää sekä kysymysten asetteluun on käytetty selkosuomenkieltä. Uskoakseni se, että vastaajat ovat saaneet tutustua kysymyksiin ennen haastattelua ja miettiä omia näkemyksiään etukäteen, helpottaa haastattelutilanteessa vastaajan roolia. Tavoitteena oli, että nämä ennalta huomioon ottamani asiat tekevät haastattelutilanteesta haastateltavalle mahdollisimman helpon osallistua.

Haastattelin seitsemää maahanmuuttajataustaista henkilöä, jotka ilmoittautuivat vapaaehtoisiksi. Henkilöt ilmoittautuivat haastateltavaksi avoimiin kohtaamispaikkoihin jakamieni mainosten (liite 2) perusteella, eivätkä ole sidottuja mihinkään yhdistykseen tai organisaatioon. Kaikki haastateltavat henkilöt ovat täysi-ikäisiä nuoria aikuisia. Vastaajien ikähaitari oli 19–29 vuotta. Haastattelut tapahtuivat kirjastossa ja kahviloissa. Halusin luoda haastattelutilanteesta kiireettömän ja varasin jokaiseen haastatteluun aikaa kaksi tuntia. Kaikki haastateltavat puhuvat suomea toisena kielenään, mutta kielitaito oli kaikilla henkilöillä niin hyvä, että tulkkia ei tarvittu. Kotoutuminen saattoi olla henkilöillä eri vaiheessa, sillä vastaajien maassa oloaika vaihteli. Pisimpään Suomessa asunut henkilö oli muuttanut 15 vuotta sitten ja viimeisenä maahan tullut henkilö vasta viisi vuotta sitten. Kaikki tutkimukseen osallistujat ovat saapuneet Suomeen turvapaikanhakijoina, vaikka tällä statuksella ei ole tutkimuksen kannalta merkitystä eikä tutkimuksessa peilata turvapaikanhakijan, pakolaisen tai työperäisen maahanmuuttajan välisiä eriäväisyyksiä.

Haastateltavat saivat ennakkoon haastattelukysymykset, joihin he tutustuivat ja pohtivat vastauksia ennen haastattelutilannetta, joka tapahtui jokaisen kohdalla yksilöllisesti henkilöt tapaamalla. Haastattelutilanteissa tein muistiinpanoja sekä tarkentavia kysymyksiä, sillä haastateltavat olivat suomea toisena kielenä puhuvia henkilöitä. Tarkentavilla kysymyksillä sain yksilöllisempiä vastauksia kysymyksiini, sekä varmistin, että haastateltava on ymmärtänyt kysymykset oikein.

Haastattelutilanteiden jälkeen luokittelin, teemoitin sekä tyypittelin aineiston heti, kun haastatteluissa esiin tulleet asiat olivat minulla vielä tuoreessa muistissa ja muistiinpanot tukivat mahdollisimman tarkasti analysointia. Tuloksia analysoidessani minun piti koko ajan muistaa, että tutkimusluvan puuttuminen aiheutti tietynlaiset rajoitteet haastatteluiden aineiston julkaisemiseen. Tuloksista voin kertoa vain yleisellä tasolla yksilön omia kokemuksia, mitkä asiat haastateltavat ovat kokeneet haastavaksi. Lisäksi voin kartoittaa mitä on hyvä ottaa huomioon kotoutumisprosessissa.

4.3 Aineiston analysointi

Tutkimuksen suunnitelmavaiheessa perehdyin tutkimuksen aiheisiin hankkimalla runsaasti teoriatietoa maahanmuutosta ja kotoutumisesta. Tutkimusluvan saatuani keräsin aineistoa kokemusasiantuntijoilta puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Haastateltavaksi ilmoittautui seitsemän maahanmuuttajataustaista henkilöä.

Kirjoitin hyvät muistiinpanot jokaisesta haastattelusta ja keskustelusta, joten niistä oli helppo jäsentää tuloksia. Opinnäytetyöhön kirjatut sitaatit on kirjattu sanatarkasti haastatteluiden aikana. Muistiinpanoista poimin kiinnostavimmat kohdat, järjestin koko aineiston ja jätin pois materiaalin, joka ei vastannut millään tavalla tutkimuskysymykseen. Käytin opinnäytetyössäni teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Ensin pilkoin aineiston pienempiin osiin ja kokosin sen jälleen tiiviimmäksi vastaamaan tutkimuskysymykseen yhdeksi kokonaisuudeksi. Näistä muodostui tuloksista kertovan luvun viisi aiheet. Lopuksi keräsin jokaiseen kysymykseen kaikki vastaukset yhteen ja tarkastelin niitä. Analyysissä minua ohjasi koko ajan haastateltavien subjektiiviset kuvaukset heidän kotoutumisprosesseistaan sekä kasvusta kahden kulttuurin välissä.

Haastatteluaineiston kirjoitin kirjalliseen muotoon, jonka jälkeen koostin aineistosta kokonaisuudet, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini. Nimesin eli koodasin kokonaisuudet omiksi kappaleiksi siten, että kukin sisältää oman asiasisällön. Tutkimustyön aineiston analyysin edetessä keräsin lisää aineistoa alan kirjallisuudesta sekä haastattelemalla tarkentavilla kysymyksillä kolmea henkilöä. Nämä henkilöt valikoituivat sen perusteella, että heillä oli tutkimusryhmän paras kielitaito, joka helpotti tarkentavien kysymysten muotoilua ja asian ymmärrettävyyttä.

Sisällönanalyysissä nostetaan esiin mitä yhteneväisyyksiä ja eroja tutkimusaineiston sisällössä on. Tavoitteena on, että analyysin tuloksena syntyy mahdollisimman tiivis kuvaus aineistosta, kuitenkaan menettämättä sen informaatioarvoa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä painotetaan aineiston keskeisimpiä asioita, huolimatta aiempien tutkimusten tuloksista. Tutkijan tulee muistaa olla avoin aineiston suhteen, eikä hän saa antaa teoriatiedon vaikuttaa tutkimuksen myötä nouseviin asioihin. Sen sijaan teorialähtöinen sisällönanalyysi taas on menetelmä, jota ohjaa jo olemassa oleva teoria. Teorialähtöisessä analyysissa aineistosta nousevia asioita verrataan olemassa oleviin käsitteisiin ja merkityksiin. Teorialähtöinen analyysi kootaan aineistolähtöisesti ja aineistosta kerätyt asiat liitetään teoriaan. (Hirsjärvi, Remes &Sajavaara 2018, 224–230.)

5 Tutkimusaineiston tulokset

Tutkielman tulokset olen koonnut seitsemän haastatteluun osallistuneen henkilön haastatteluista ja vastauksista kysymyksiin (liite 1). Esittelen vastaajien näkemyksiä teemoista, jotka vaikuttavat kotoutumisprosessin onnistumiseen, kehittämisen kohteista sekä asioista, joita sosiaalialalla työskentelevän ammattilaisen on hyvä ymmärtää ja ottaa huomioon, kun hän työskentelee maahanmuuttajan kanssa. Nimesin viisi tekijää, jotka tulivat vahvimmin esille haastatteluissa. Viisi henkilöä seitsemästä oli kokenut seuraavat asiat tärkeäksi osaksi kotoutumisprosessin onnistumista tai huomion arvoisena asiana elämässä kahden kulttuurin välissä.

5.1 Kielen oppimisen vaikutus kotoutumisprosessiin

Vastausten perusteella voidaan todeta, että kielitaito on tärkeä osa kotoutumisprosessia. Analysoituani ennakkokysymyksiin saamiani vastauksia sekä kaikkia haastatteluissa käytyjä keskusteluja, kielen oppiminen on tärkeimpänä pidetty tekijä. Kielen oppiminen on haastateltavien mukaan myös eniten haasteita luonut asia kotoutumisprosessissa sekä elämässä kahden kulttuurin välissä. Haastatteluissa esiin nousivat myös kielitaidottomuudesta johtuvat sosiaaliset rajoittuneisuudet.

Kahdella vastaajista ei ollut omasta maasta peruskouluopintoja suoritettuna ja tämän vuoksi heillä oli heikko luku- ja kirjoitustaito. Nämä kaksi henkilöä kertoivat, että kielen oppiminen oli todella vaikeaa, kun opiskelu piti aloittaa kirjainten ja lukemisen harjoittelulla. Samoin arabitaustaiset henkilöt olivat kokeneet haasteelliseksi latinalaisen kirjaimiston harjoittelun.

> ...menin kielikurssi joka päivä, enkä ymmärtää mitä opettaja puhui. En osa lukea ja opettaja ei tiedä sitä. Hän antoi mulle paperi joka lukee ja siihen pitää kirjoittaa enkä mä osaa. Hän odottaa ja minä ei ymmärrä. Olin kurssilla kolme vuota ja minä osaan lukea nyt vähän. Mun tyttö autta minua paljon. Sitten minä oppia lisää.

Kaikki kielitaidon haasteeksi nimenneet henkilöt kokivat, että sosiaalisten suhteiden luominen ja osallisuus ympäröivään yhteiskuntaan oli haasteellista, kun yhteistä kieltä ei ollut. Vuorovaikutus pitää sisällään paljon sanallista kommunikointia, ja kielitaidon ollessa heikko, henkilöt kokivat myös arkuutta luoda sosiaalisia suhteita. Voidaan siis ajatella, että yksin maahan tulleilla on myös suurempi riski syrjäytyä, sillä heille sosiaalisten suhteiden luominen kodin ulkopuolella oli haastavaa ja se koettiin jopa mahdottomaksi. Tällöin he saattavat jäädä kielitaidon puutteessa kotiin.

> Kun mä tulin Suomeen, aloitin kielikurssilla. Menin sinne joka päivä ja opiskelin ahkerasti. Minä olin yksinäinen, koska mun mies oli töissä, enkä tuntenut ketään Suomessa. Oli vaikeaa löytää ystäviä, kun mä en puhunut suomea. Olin aina kielikurssin jälkeen yksinäinen ja mun mies oli töissä. Sitten kun mä opin vähän, mä tulin rohkeaksi ja uskalsin puhua ihmisille ulkona meidän pihassa. Mulle tuli yksi suomalainen ystävä kuka asui mun naapurissa. Me mentiin yhdessä kävelemään metsään ja sitten hän näytti mulle uimahallin ja kirpputorin. Me käytiin yhdessä uimassa ja kirpputorilla myös. Se on tosi tärkeää, että osaa puhua vähän ja sun ei tarvitse jäädä kotiin ja saat suomalaisia ystäviä. Ja jos sinä saat puhua jonkun kanssa suomea sä opit paljon paremmin kun kurssilla.

Vastauksista analysoin myös yksityiskohdan, että kaikista kielitaidon haasteeksi nimenneistä henkilöt he, joilla oli perhe tai omankielisiä ystäviä, kuvailivat, että eivät olleet kokeneet täydellistä epätoivoa, vaan he kertoivat ajatelleensa, että kun he oppivat kielen, elämä helpottuu. He olivat saaneet apua ja tukea lähiverkostostaan.

Sen sijaan yksin tulleet sekä ilman omakielistä verkostoa olevat haastatellut henkilöt kokivat itsensä ulkopuoliseksi, eivätkä juuri olleet liikkuneet kodin ulkopuolella maahantulovaiheen ensimmäisinä kuukausina. Perheettömät henkilöt kokivat tilanteessa arvottomuutta, epätoivoa ja jopa ahdistusta. He sanoittivat, että usko parempaan tulevaisuuden ja arjen sujuvuuteen oli erittäin heikko. Nämä henkilöt kärsivät koti-ikävästä ja tunsivat epätoivoa siitä, että eivät kokeneet kuuluvansa enää kotimaahansa, josta olivat joutuneet luopumaan, mutta eivät tunteneet Suomea kodikseen.

> ...mä herää joka päivä ja ajattelen että joka päivä sama. Minä menen sossu, Kela, virasto ja aina tule uusi tulkki. Mietin onko hän luotettava jos hän puhuu mun asiat toinen arabilainen. Minä ajattelen olen sama kun roska ja haluan takaisin mun kotimaa mutta en voi mene koska siellä sota ja kaikki sekaisin.

Tukiverkoston merkitys korostui kotoutumisprosessin alkuvaiheessa myös siten, että tulkin ollessa perheenjäsen tai läheinen henkilö, vastaajat pystyivät luottamaan tulkkiin. Vastausten perusteella voidaan ajatella, että kotoutumisprosessin alkuvaiheessa maahanmuuttajat kokevat turvattomuutta, eikä ympäröivään yhteiskuntaan ole vielä syntynyt sellaista suhdetta, että viralliseen tulkkiin voidaan luottaa. Vastaajat kertoivat, että oma kulttuuri ja uskonto asettavat myös haasteita tulkin käytössä. Esimerkkinä tulkin sukupuoli, jos miespuolinen tulkki tulkkaa naiselle.

> ...mulla oli aika lääkärissä, koska mä olin masennus kun odotin mun oleskelulupaa. Sitten tuli tulkki ja se oli mies. Mä en voi puhua vieras mies mun asioista, koska mulla on oma kulttuuri. Mä ajattelen lääkäri oli vihainen koska mä sanoin että mä menen kotiin ja varattu uusi aika. Lääkäri luki tietokone ja sitten tulkki sanoi mulle varattu uusi aika, mutta pitää odottaa kaksi viikkoa, sitten uusi aika ja tulkki tulee nainen.

> ...mä ajattelen, että hyvä jos mun mies osaa jo puhua suomea, hän voi olla mun tulkki. Hän tuli ensin Suomeen Irakista ja oppi puhua ennen kun mä tulin myöhemmin. Jos mulla olisi vieras tulkki, en tiedä voiko puhua kaikki asiat samalla tavalla. Jos mä menin lääkäriin, mun mies tuli mun kanssa. Se ei ole sama, jos olis ollut vieras ihminen mun kanssa. Miehen kanssa voin puhua lääkärissä kaikki asiat eikä ole noloa.

> …mä halusin löytää kiva tekemistä ja ystäviä, mutta mä ajattelin, että mun suomen kieli niin huono, etten mä uskaltanut mennä puhuman missään. Sitten yks nainen kielikurssilla sanoi, että voin mennä Varissuolla joku kiva tapahtuma, siellä paljon maahanmuuttajat ja suomalaiset ja he auttaa sua löytämään ystävä. Se oli semmonen konsertti ulkona, missä suomalainen ja maahanmuuttajat voi tutustua. Mä menin siihen ja sain suomalainen ystävän. Nyt mulla on ystävä ja voin puhua suomen kieli lisää hänen kanssa. Jos puhu suomea kaverin kanssa, oppii nopeasti lisää.

Vastaajista kaksi on tullut Suomeen perheen kanssa ollessaan lapsia, ja he kertoivat, että oppivat kielen nopeammin kuin vanhempansa. Molemmat haastateltavat korostivat kielen oppimisen tärkeyttä heti maahantulon alkuvaiheessa. Molemmissa perheissä lapset ovat toimineet vanhempiensa tulkkeina, ja nyt aikuisiällä he ovat kokeneet, että asetelma on ollut väärä. Lapsella ei ole hallussa tarvittavaa tietoa viranomaispalveluista. Myös perheen aikuisten asiasisällöt voivat olla sellaisia, että ne ovat liian kuormittavia lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden.

> ...mä olin viis, kun meidän perhe tuli Suomeen. Mulla oli heti paljon kavereita meidän pihassa, suomalaisia ja maahanmuuttajia. Ja mä opin puhumaan suomea aika nopeasti. Mun isä oli kielikurssilla ja äiti oli kotona hoitamassa mun pikkusisaruksia, joista yksi oli ihan vauva. Isälle kielen oppiminen oli vaikeeta, mutta se meni joka päivä kielikurssille. Mä olin sitten äidin tulkkina joka paikassa, esimerkiks neuvolassa, Kelassa, kaupassa ja lääkärissä. Nyt kun mä ajattelen sitä aikuisena ja oman lapsen kannalta, se oli tosi väärin. Mä en ikinä voisi laittaa omaa samanikäistä lasta tulkiksi virastoon, missä on vaikeita sanoja ja lapsi voi ymmärtää asiat väärin. Tai että mä kuormittaisin mun lapsia mun sairastelulla ja lääkärikäynneillä. Mutta silloin ei osattu ehkä vielä vastata maahanmuuttajien tarpeisiin samalla tavalla, kun nyt. Maahanmuuttajien palvelut ovat kehittyneet tosi paljon Suomessa ja otetaan huomioon kulttuurisia piirteitä paljon yksilöllisemmin, kuin 90-luvulla.

5.2 Luottamuksen muodostuminen viranomaisiin

Toisena tutkimustuloksena voidaan pitää viranomaispalvelujen byrokraattisuuden tuomaa ymmärtämättömyyttä sekä Maahanmuuttoviraston, sosiaalitoimiston ja Kansaneläkelaitoksen (Kela) päätösten pitkää odotusaikaa. Oleskeluluvan odotusajan ollessa pitkä, oma henkinen hyvinvointi koettiin huonona ja kaksi vastaajista kertoi joutuneensa hakeutumaan lääkärin vastaanotolle stressin ja ahdistuksen vuoksi oleskelulupaa odottaessaan. Haastateltavien henkilöiden lupaprosessin kesto vaihteli viidestä kuukaudesta yli vuoteen. Lisäselvityspyynnöt koettiin henkisesti raskaina, sillä oli vaikea ymmärtää, kuinka byrokraattinen maa Suomi on.

> ...mä menin monta kertaa maahanmuuttovirastoon aamulla odottamaan mun vuoroa, ja halusin kysyä onko mun oleskelulupa valmis. Mä odotin tosi pitkä aika päätös, yli vuosi. Aina ne sanoo, että pitää lisää odottaa. Mä en tiedä saanko mä jäädä Suomeen. Mä olin kielikurssilla ja mulla oli asunto mun miehen kanssa, mutta pelkäsin että mä joudun pois Suomesta. Mun miehellä oli oleskelulupa ja mä pelkäsin että mulle ei tule. Se oli tosi kova stressi ja raskas aika kesti tosi kauan. Paperit oli kans tosi vaikeita. En aina ymmärtänyt mitä pitää kirjoittaa ja mä pelkäsin että mä kirjoitan väärin, ja siks tulee negatiivinen päätös.

Myös jo oleskeluluvan saaneet henkilöt kertoivat virastojen, kuten Kelan virastopalveluiden jonotusajan olleen pitkä ja asiakaspalvelijan asenne oli koettu ikäväksi. Tilanteessa asiakaspalvelijalla ei ole ollut tarpeeksi aikaa, josta on syntynyt kokemus, ettei asiakasta ole kuunneltu riittävästi.

> ...minä tarvitsin apua Kelassa asumistuen hakemuksessa. Kelan asiat ei toimi Suomessa. Ensin istuin kauan odottamassa, ihmisiä odotti niin paljon. Kaikilla oli tosi kiire ja mietin miksi siellä on vain kaksi naista töissä. Sitten kun lopuksi oli mun vuoro, nainen antoi mulle paperin, mutta hänellä ei ollut aikaa auttaa minua. Mä ajattelin, että olin odottanut ihan turhaan. Olin tosi väsynyt ja hän sanoi, että pitää varata aika toinen päivä jos tarvitsee apua. Minä otin varattu aika ja ajattelin, että ehkä en saa sittenkään apua. Mutta se oli hyvä nainen, hän auttoi minua. Hänellä ei ollut kiire ja teimme yhdessä mun paperit. Tämä on hyvä, jos saat varattu aika.

Voidaan siis ajatella, että kun viranomainen on varannut riittävästi aikaa sekä osaa ennakoida mahdolliset kielelliset haasteet, palvelu on ollut laadukasta ja asiakkaan kokemus on ollut hyvä. Työskennellessäni aiemmin yhdistyksen palveluneuvojana koin tärkeäksi, että asiakaskohtaaminen oli kiireetön ja kohtaaminen oli kunnioittava.

> ...kun minä sain sosiaalitoimistossa ihmisen, joka kuunteli minua ja oli kiinnostunut asioistani, mä ymmärsin, että hän on luotettava ja haluaa auttaa minua. Hän auttoi mua paljon ja sanoin hänelle, että mun kotimaassa ei voinut luottaa viranomaisiin. Tämä on tosi hyvä Suomessa, että jos menet poliisiin tai virastoon, voit tietää, ettei ne ole pahoja ihmisiä tai huijaa sinua.

5.3 Uuden kulttuurin oppiminen

Haastatteluvastausten perusteella voidaan todeta, että suomalaisen kulttuurin ymmärtäminen ja oppiminen on suuressa roolissa maahanmuuttajien asettumisessa Suomeen. Kaikki vastaajat viittasivat vastauksissaan suomalaisen kulttuurin piirteisiin jossakin asianyhteydessä. Ihminen on oman kulttuurisen perimänsä edustaja, mutta ympäröivän yhteiskunnan kulttuuri on vahvasti mukana hänen elämässään.

> Mun oli vaikea ensin ymmärtää miksi suomalaiset ei halua puhua mun kanssa. Minä halusin tutustua naapuriin, mutta se ei ollut mun perheelle ystävällinen. Mä ajattelin jos hän on rasisti. Puhuin hänelle aina ja olin iloinen, mutta hän ei hymyillyt. Mun perhe kysyi haluaako hän tulla meidän kotiin ja mä teken ruokaa, mutta hän sanoi ei. Sitten mun kaveri kertoi, että suomalaiset haluaa ensin tutustua vähän ja sitten he luottaa minuun. Mun kulttuurissa kaikki tulee sun kotiin ja tekee ruoka yhdessä. Naapuritkin tulee, mutta ei Suomessa heti. Nyt kun mä ymmärrän, mä tiedän että hän ei ole yksinäinen, pitää odottaa että naapuri itse on valmis ja tulee.
>
> Kun minä muutin Suomeen, mä ihmettelin miksi suomalaiset vanhukset asuu palvelutalossa. Minun maassa poika hoitaa vanhukset, mutta Suomessa se ei ole sama. Suomessa sä menet katsomaan sun äitiä joskus ja mun kotimaassa sä asut äidin kanssa. En tarkoita että tämä on huono, mutta mä ihmettelin ensin.

Yllä olevat poiminnat ovat suoraan haastatteluvastauksista ja kertovat eroista, joita eri kulttuureissa on. Yhteisöllisissä kulttuureissa painopiste on yhteisössä, joihin maahanmuuttajilla usein kuuluvat perheen lisäksi sukulaiset ja ystävät.

> ...joskus mä pelkään kun joku mies on humalassa ulkona. Se ei ole normaali, että juo niin paljon alkoholi. Mun naapurissa nainen juo ja on humalassa. Hänen lapsi katsoo ja mies tulee hoitamaan lapsia. Tämä oli minulle ensin shokki, mutta nyt kun mä olen asunut Suomessa monta vuotta, mä tiedän se on täällä normaali. Aina juhlissa otetaan alkoholi. Meidän kulttuurissa ei hyväksytä alkoholi. Se on haram. Jumala sanoo, että alkoholi on paha. Ja mä tiedän, koska mä olen nähnyt mitä tapahtuu jos ihminen on humalassa. Minä ja mun lapset pelkää sitä.

Useissa haastattelutilanteissa henkilöt viittasivat oman ja suomalaisen kulttuurin välisissä eroissa suomalaisten alkoholinkäyttöön. Muslimimaissa alkoholin käyttö on kiellettyä, jopa tuomittavaa ja kulttuurishokki saattaa olla väistämätön Suomeen muuttaessa. Monet myös kertoivat tunteneensa pelkoa, kun kodin pihapiirissä tai julkisilla paikoilla törmäävät humalaisiin ihmisiin. Tilanteisiin on usein liittynyt estotonta tutustumista maahanmuuttajaan humalaisen henkilön toimesta, mutta valitettavasti haastateltavat kertoivat myös tilanteista, joissa ovat joutuneet kuulemaan ilkeämielistä huutelua ja jopa suoranaista rasistista kohtelua humaltuneelta henkilöltä. Tämä tilanne on koettu pelottavaksi, ja haastateltavien puheissa oli

kuultavissa myös ihmetystä, miksi Suomessa juhlissakin tarjotaan alkoholia jopa lasten läsnä ollessa.

Sain yhdeltä henkilöltä haastattelutilanteessa kutsun hänen edustamansa afganistanilaisen kulttuurin juhlaan. Otin kutsun ylpeydellä ja uteliaana vastaan. Läsnäolo näissä juhlissa herätti minussa ymmärryksen maahanmuuttajien ihmetyksen puolesta. Juhlaan oli kutsuttu naisia lapsineen, ja mukana oli kaikenikäisiä naisia. Myös perheiden isoäidit olivat mukana. Kaikki olivat pukeutuneet kauniisti ja ruokapöytiin oli katettu perinteisiä afgaaniruokia. Juhlassa esitettiin tanssiesityksiä, joihin sai halutessaan liittyä mukaan. Ilmapiiri oli todella lämmin ja kaikki vaikuttivat viihtyvän. Tämän juhlan jälkeen pohdin itsekseni, miksi suomalaiseen juhlakulttuuriin kuuluu alkoholi, usein ainakin alkumaljan muodossa. Pohdin myös, miten opettavainen kokemus mahdollisuus osallistua tähän erilaisen kulttuurin juhlaan oli minulle. Tällaisissa intiimeissä tilanteissa on mahdollisuus tutustua eri kulttuureihin ja perinteisiin aidoissa tilanteissa.

Haastattelutilanteissa syntyi keskustelua myös suomalaisesta ruokakulttuurista. Kaikki haastatteluihin osallistuneet olivat islaminuskoisia, eli he eivät syö sianlihaa. Osa henkilöistä kertoi ihmetelleensä kotoutumisen alkuvaiheessa, kuinka paljon Suomessa syödään sianlihaa. Kaikki vastaajat kuitenkin kehuivat, että Suomessa on paljon vaihtoehtoja sianlihan lisäksi. Vastaajat kertoivat tekevänsä ruokaostoksia etnisissä kaupoissa, mutta lisäksi suomalaisissa marketeissa. Liha ostetaan pääosin näistä etnisistä kaupoista, sillä tarjolla on myös halal-vaihtoehto. Halal-teurastuksessa eläimen kaulan viiltää auki islamin uskoinen henkilö, saatuaan siihen luvan jumalalta. (Halal- mikä se on muslimeille 2021.)

Yksi vastaajista kertoi oman kokemuksen suomalaisista perinteistä, joka oli tapahtunut pian hänen muutettuaan Suomeen. Tämän henkilön mies ja lapset olivat tulleet jo joitakin vuosia aikaisemmin ja perheen äiti saapui myöhemmin yksin. Muu perhe oli oppinut jo suomen kieltä ja kulttuuria, mutta äidille kaikki oli vielä uutta. Pääsiäisen aikaan hänen 8-vuotias tyttärensä oli kertonut äidille suomalaisesta pääsiäisperinteestä. Tytär oli pyytänyt äitiään kanssaan virpomaan. He olivat molemmat pukeutuneet pääsiäisnoidiksi ja hankkineet tarvittavan rekvisiitan molemmille. Äiti ja tytär olivat kiertäneet asuinalueellaan virpomassa ovelta ovelle, ja molemmat olivat saaneet virpomispalkkaa. Seuraavalla viikolla tämä naishenkilö oli keskustellut asiasta kielikurssilla opettajansa kanssa. Opettaja oli osannut kertoa, että Suomessa on perinne, että lapset pukeutuvat noidiksi ja käyvät virpomassa. He olivat yhdessä opettajan kanssa nauraneet, että lapsi ei ollut tuntenut tapakulttuuria riittävästi, että olisi osannut ohjeistaa äitiään, kuinka kuuluu toimia. Haastateltava osasi jo nauraa tapahtuneelle, mutta hän kertoi, että aluksi kyllä asia nolotti häntä paljon.

> …mä menin lapsen kanssa kaikkien naapurin ovelle, soitan ovikelloa ja me annettiin työn kanssa heille oksa. He antoi meille suklaata ja rahaa. Mä en tiennyt miksi näin tehdään, mutta mun lapsi sanoi kaikki kaverit tekee niin. Nyt kun mä ajattelen, se naurattaa mua, mitä naapurit miettii, että somalialainen vanha nainen leikkii hän on noita.

5.4 Tunnekieli

Haastatteluissa nousi esiin mielenkiintoinen aihe, jota kutsun tässä opinnäytetyössä tunnekieleksi. Haastateltavat kertoivat, että tyydyttävästä kielitaidosta huolimatta tietyissä tilanteissa on ominaista ilmaista itseään omalla äidinkielellä. He harmittelivat, että joka tilanteessa se ei ole mahdollista. Haastattelutilanteissa henkilöt sanoittivat, että oma äidinkieli on perheen ja suvun kieli, se on osa yksilön kotimaan kulttuurista perimää ja vaikuttaa ihmisen turvallisuuden tunteeseen. Haastateltavat kertoivat myös olevan harmillista, että heidän lapsenlapsensa ja lapsenlapsenlapset eivät ehkä opi enää oman perimänsä äidinkieltä.

> …mä osaan suomea ihan hyvin ja puhun sitä joka päivä työssä. Kirjoittaminen on vähän vaikeaa vielä. Mutta kun mulle tulee joku vaikea tilanne, mä haluaisin puhua omaa kieltä. Jos mä menen vaikka kauppaan, on ihan ok puhua suomea, mutta jos mun pitäisi mennä vaikka psykologille, miten mä voin puhua siellä suomea. Tai kun mun sukulainen sairastui kotimaassa, ja mä puhuin mun tunteista ja stressistä työkaverin kanssa. Silti mä soitin mun kaverille kotimaahan ja puhuin hänen kanssa arabiaksi, ja silloin mä osaan kertoa miltä musta tuntuu.

Kaksi haastateltavaa kertoivat seuraavaan tapaan tunnekielestä, jota he peilasivat lasten kasvatukseen. Henkilöt kokivat, että omalla äidinkielellä on luonnollista opettaa lapsille oman kulttuurin piirteitä.

> …kotona mä puhun lasten kanssa omaa kieli. Mä ajattelen, että kun mä opetan heille omaa kulttuuria ja uskontoa, me puhutaan somaliaa, koska me ollaan somalaisia, vaikka asutaan Suomessa. Mä haluan, että mun lapset oppii somalin kielen, vaikka he on suomalaisessa koulussa. Se on rikkaus, että sä puhut sun kieltä, koska meidän kaikki isoisät on puhunut samaa jo tuhat vuotta. En osais ajatella, että he unohtaa oman äidinkielen.

> …minä puhun suomea hyvin, mutta kun mun lapselle tuli ongelmia koulussa ja tarvitaan poliisi, mä pyysin tulkkia. Mulla on oikeus puhua omaa äidinkieltä, koska se on mulle turvallinen. Jos on vaikea tai vakava asia, mä pyydän aina tulkkia. Tärkeässä asiassa mä haluan, että mä ymmärrän kaikki oikein ja tulkki voi sanoa kaikki mitä mä oikeasti tarkoitan. Ei tuu väärinymmärryksiä.

Sosiaalialan ammattilaisten olisi hyvä muistaa, että tilanteissa, joissa ihmisen on ilmaistava itseään ja tunteitaan, olisi mahdollisuuksien mukaan hyvä olla tulkki paikalla. Olen työssäni maahanmuuttajien kanssa kokenut, että esimerkiksi viranomaisasiat on hyvä esittää henkilölle hänen omalla äidinkielellään, vaikka asiakas kokisi, että ymmärtää asian suomen kielellä. Suomen perustuslain mukaan henkilöllä, joka puhuu muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään, on oikeus saada tulla kuulluksi omalla kielellään. (Yksilön oikeus omaan kieleen hallinnossa 2023)

5.5 Lasten kasvatus kahden kulttuurin välissä

Haastatteluvastauksista voi tulkita, että hämmennystä maahanmuuttajien keskuudessa herättää myös tapa, miten Suomessa lapset aloittavat varhaiskasvatuksessa jo verrattain pienenä, kun monissa on tyypillistä, että äiti hoitaa kotona lapsia ja isä käy palkkatyössä.

> ...kun mä tulin Suomeen, mulla ei ollut vielä omia lapsia. Minä ihmettelin, miksi päiväkodin pihalla oli pieniä lapsia niin paljon, koska mun kulttuurissa se ei ole sama. Mä ajattelen, että on hyvä äiti, jos hoitaa lapsia kotona. Sitten kun ne kasvavat, sitten päiväkoti.

> ...minun lapseni meni kerhoon, kun minä aloitin kielikurssin. Lapsi oli viisi vuotta. Hoitaja kysyi missä päiväkodissa lapsi on ollut ja minä sanoin, että hän on niin pieni, että mä hoidan hän kotona. Hoitaja sanoi, että Suomessa pienet lapset on päiväkodissa. Mä ajattelen, jos hän menee päiväkotiin aikaisin, hän ehkä tulee sairaaksi helposti tai hän kasvaa liian nopeasti. Mä haluan hoitaa oma lapsi itse ja opettaa hänet meidän oma kulttuurimme. Mä laulan hänelle somalinkielisiä lauluja, sama kun mun äiti lauloi mulle.

Neljä haastateltavaa kertoivat kokemistaan haasteista ja tunteista, kun lapset elävät kotona omaa kulttuuriaan, johon heidät on kasvatettu, mutta kodin ulkopuolella vallitsee suomalainen kulttuuri. Ristiriitoja oli syntynyt erityisesti lasten tullessa teini-ikään.

Nämä neljä äitiä kertoivat, että heidän islaminuskoiset tyttärensä noudattavat Islamin sääntöjä tarkkaan. Se näkyy esimerkiksi siten, että he rukoilevat viisi kertaa päivässä ja käyttävät huivia kodin ulkopuolella sekä vieraiden miesten läsnä ollessa. Haastatteluissa äidit kertoivat tyttäriensä kokeneen identiteettikriisin tullessaan murrosikään.

Tytöt viettävät kodin ulkopuolella paljon vapaa-aikaa maahanmuuttajien ja myös suomalaisten nuorten kanssa. Haastateltavat kertoivat huolestaan suomalaisten lasten erilaisesta kasvatuksesta ja sanoittivat sen olevan monella tapaa vapaampi, miten he ovat lapsensa kasvattaneet tiettyjen kulttuurin ja uskonnon sanelemien piirteiden mukaisesti. Haastateltavat kokivat silti, että kahden kulttuurin välissä kasvamien on rikkaus, mutta lapsille muodostuu herkästi ajatus, että hänellä on kotona ja ulkomaailmassa erilaiset odotukset ja erilaiset roolit.

Vastauksista ilmeni, ettei nämä islaminuskoiset haastateltavat hyväksy lapsiltaan esiaviollisia seurustelusuhteita, tyttöjen tulee olla kunniallisia ja perheen sekä suvun maineen menetystä pelätään.

> …kaikki oli helppoa, kun lapset oli pieniä. He olivat päiväkodissa ja kaikki oli samoja lapsia siellä, suomalaiset ja maahanmuuttajat. Sitten, kun lapset kasvaa, on vaikeaa tietää missä lapsi on ulkona ja onko hänen kaverit hyviä lapsia. Ei tiedä millainen kasvatus heillä on, ja miten he käyttäytyy. Mä vaadin, että mun tytöt on hyviä tyttöjä. Meidän suku on tosi tarkka, että maine on hyvä. Kaikki maahanmuuttajat Turussa puhuu, kenellä on hyvä perhe ja maine. Jos mun tyttöjen maine on huono, kaikki kuulee sen nopeasti.
>
> …minun lapsi on nyt 12-vuotias ja hän on tyttö. Hänellä on paljon suomalaisia ystäviä, myös poikia. Hän harrastaa jalkapalloa ja on ihan tavallinen lapsi. Me olemme islamissa ja noudatamme niitä sääntöjä. Mun tyttö ei käytä vielä huivia, mutta kun hänellä alkaa kuukautiset, me puhumme hänen kanssa huivin käytöstä. Minä ja mun mies haluamme, että meidän tytöt käyttää huivia. Se on islamilainen tapa. Ajattelen, että 12-vuotias on vielä lapsi. Kun hän alkaa käyttää huivia, tulee muitakin sääntöjä. Sitten pitää miettiä saako hän pelata jalkapalloa poikien kanssa. Minä puhun myös mun oman isän kanssa asiasta. On tärkeää, mitä suku ajattelee. Vaikka me asumme Suomessa, emme ole suomalaisia. Meillä tulee olemaan aina oma kulttuuri ja islam.

6 Tutkimustulosten yhteenveto

Haastattelujen tuloksena kävi ilmi seikkoja, jotka lähes kaikki haastateltavat nimesivät tärkeiksi kahden kulttuurin välissä eläessään. Olen koonnut nämä asiat lukuun viisi. Varsinaisten tutkimustulosten lisäksi haastatteluissa nousi esiin myös huomion arvoisia asioita, jotka haastateltavat henkilöt ovat kokeneet haasteelliseksi kotoutumisprosessissa tai eläessään kahden kulttuurin välissä.

Haastatteluissa henkilöt sanoittivat, että tukiverkostolla on suuri merkitys kotoutumisprosessin aikana sekä sen jälkeen, kun elämää rakennetaan kahden kulttuurin välissä. Perheenjäsen tai läheinen henkilö koetaan esimerkiksi luotettavammaksi tulkiksi, kuin ammattilaistulkki. Vaikka tulkilla on vaitiolovelvollisuus, henkilöt kertoivat vaikeuksista luottaa vieraaseen ihmiseen. Haastateltavat kertoivat, että omassa maassa viranomaisiin ei aina voi luottaa, jonka vuoksi ammattilaistulkin käyttöä ei koeta turvalliseksi. Vastauksista ilmeni, että saman maan kansalaisten keskuudessa ihmisten ja perheiden henkilökohtaiset asiat kulkevat nopeasti

juoruina ja kuulopuheina. Vaikka Suomessa tulkki on työsuhteessa ja vaitiolovelvollinen asiakkaan asioiden suhteen, kertoivat haastatteluihin osallistuneet henkilöt haasteesta jakaa luottamuksellisia asioita vieraan ihmisen kanssa.

Tukiverkosto koettiin tärkeäksi myös sosiaalisten suhteiden luomisessa. Yksin maahan tulleet olivat kokeneet yksinäisyyttä, pelkoa ja arvottomuutta, sillä sosiaalisia suhteita oli vaikea luoda kotoutumisprosessin alkuvaiheessa. Haastatteluissa henkilöt kertoivat, että kodin ulkopuolelle oli vaikeaa lähteä yksin. Vastauksista voi myös tulkita, että sosiaalisilla suhteilla ja niiden puuttumisella on selkeä yhteys henkilön mielialaan. Yksi haastateltava kertoi kokeneensa niin kovaa yksinäisyyttä, että hän ei enää löytänyt yhtään hyvää asiaa uudesta kotimaasta. Hän oli keskeyttänyt kielen opintonsa ahdistuneisuuden vuoksi, eikä ollut osannut tai rohjennut hakea apua lääkäristä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että tukiverkoston puuttuminen on riskitekijä, joka voi pahimmillaan johtaa syrjäytymiseen.

Haastateltavat kertoivat, että hyviä verkostoitumispaikkoja ovat olleet avoimet kohtaamispaikat. Turun seudulla kohtaamispaikkatoimintaa ylläpitävät yhdistykset sekä hankerahoilla toimivat projektit. Henkilöt kertoivat, että kohtaamispaikkoihin on helpompi mennä, kuin esimerkiksi harrastustoimintaan. Yksi haastateltava kertoi, että hän on saanut ensimmäisen ystävän Suomessa asumisensa aikana naisten kerhosta, eli avoimesta kohtaamispaikasta. Koen, että tällaisia asioita olisi hyvä tuoda myös julkisuuteen, jonka myötä yhdistykset ja hankkeet voisivat saada rahoitusta toiminnalleen. Aiemmassa työssäni monikulttuurisessa yhdistyksessä koin myös tärkeäksi toiminnan pysyvyyden ja juurtumisen. Haastatteluissakin tuli ilmi, että löytäessään itselleen turvallisen paikan luoda sosiaalisia suhteita, on tärkeää, että toiminta on pysyväisluonteista.

Haastatteluissa keskustelua herätti myös Suomen byrokraattisuus ja viranomaistoiminta. Haastatteluvastausten perusteella kielellisesti sekä joissain tapauksissa myös sosiaalisesti rajoittunut henkilö saattaa kokea sosiaalisten tilanteiden ahdistusta ja viranomaispelkoa. Henkilöt kertoivat saaneensa apua järjestöjen ja yhdistysten ylläpitämistä neuvontapalveluista. Johtopäätöksenä tästä voidaan todeta, että matalan kynnyksen avoin toiminta koetaan viranomaispalveluita helpommaksi lähestyä. Haastattelutilanteissa käytyjen keskustelujen perusteella tilanne koetaan vielä turvallisemmaksi, jos henkilön tukiverkostoon kuuluu pidempään maassa oleskellut läheinen ja hänen on mahdollista olla tilanteissa mukana.

7 Pohdinta ja tutkielman eettisyys

Useampien työssäni kohtaamien asiakkaiden kohdalla olen saanut seurata heidän kotoutumisprosessinsa kehittymistä vuosien ajan. Koen, että kielitaidolla, elinympäristön viihtyvyydellä ja asenteilla sekä oman yhteisön asenteilla on suuri merkitys kotoutumisprosessin kestoon ja onnistumiseen. Toisesta kulttuurista uuteen asuinmaahan saapuvan ihmisen henkilökohtaisessa elämässä on paljon asioita ja kulttuurisia piirteitä, joita emme näe, ja jotka vaikuttavat kotoutumisprosessin käynnistymiseen ja edistymiseen. Tämä tutkimuksen myötä ajatukseni tästä vahvistuivat.

Oman kokemukseni myötä olen nähnyt, että kulttuurisia piirteitä voivat esimerkiksi olla erilaiset perheroolit verrattuna siihen, miten suomalaisessa kulttuurissa olemme tottuneet perheroolit määrittelemään. Esimerkkinä tyypillinen somaliperhe, jossa äiti hoitaa kodin ja lapset, miehen ollessa perheen pää ja hankkiessa elantoa perheelle. Tällöin suomen kielen opiskelu ja oppiminen eivät äidin kohdalla pääse käynnistymään, sosiaalisia suhteita ei synny kantaväestön kanssa ja ympärillä on vain kodin seinät ja asuinympäristön kauppa sekä leikkipuisto, jossa äiti ja lapset viettävät aikaansa. Lähiössä, jossa työskentelin, näillä naisilla sosiaaliset suhteet rajoittuivat usein vain saman kansalaisuuden omaaviin muihin äiteihin.

Näen, että järjestöt ovat suuressa roolissa puhuttaessa kotouttamistoimista. Matalan kynnyksen avoin kohtaamispaikka asuinympäristön lähellä tai jalkautuva palveluneuvoja saattavat olla ratkaisevassa roolissa juuri kotiäitien kotoutumista ajatellessa. Tärkeää on, että avoimeen kohtaamispaikkaan tai jalkautuvan työntekijän luokse on helppo tulla, asiakas kokee olonsa turvalliseksi, ja että ilmapiiri on suvaitseva sekä toiminta on mielekästä. Pienin askelin hän alkaa huomaamattaan kasvaa osaksi yhteisöä, luo sosiaalisia suhteita, saa vertaistukea ja saa kokea osallisuuden tunteita.

Olen kokemuksen kautta työssäni oppinut, että työntekijän on tärkeä osata aistia jokaisen asiakkaan omia voimavaroja ja tarpeita eri elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa. Jokaiselle on annettava oma aikansa edetä prosessissa. Toimintaa on hyvä räätälöidä osallistujien tarpeiden mukaan mielekkääksi ja tarpeisiin vastaavaksi. Hyvä luottamussuhde asiakkaan ja työntekijän välille luodaan hyväksymällä jokaisen erilaisuus ja ainutlaatuisuus, aidosti kuuntelemalla ja välittömällä sekä kiireettömällä ilmapiirillä. Prosessi voi olla pitkä, mutta jokainen askel on tärkeä osa kohti kotoutumisprosessin etenemistä.

Työssäni kolmannen sektorin edustajana minun tärkein roolini oli toimia kotouttajana ja tukea asiakkaiden kotoutumista. Tehtäväni oli näyttää esimerkkiä suomalaisessa yhteiskunnassa toimimisesta, kuunnella, keskustella, vastata kysymyksiin ja kertoa vaihtoehdoista. Olin valmis ja kiinnostunut keskustelemaan asiakkaiden kanssa kaikista ihmetystä tai huolta herättävistä asioista, mutta osaan ottaa puheeksi myös asiat, joista ei ole helppo keskustella esimerkiksi omien tunteiden tai epäonnistumisen pelon vuoksi.

Kävin paljon keskustelua maahanmuuttajaäitien kanssa haasteista kasvattaa lapset kahden kulttuurin välissä. Heidän nuorimmat lapsensa ovat usein syntyneet Suomessa, ja vanhimmat lapset eivät muista kotimaastaan mitään, oltuaan pieniä tullessaan Suomeen. Äidit ovat kertoneet kokeneensa epäonnistumisen tunteita kasvattajana, pelkoa lasten liiallisesta suomalaistumisesta ja siitä, että lapset unohtavat oman kulttuurinsa piirteet. Olen keskustellut aiheesta sekä ryhmä- että yksilötilanteissa.

Olen ohjannut myös äideille suljettuja vertaistukiryhmiä. Näissä ryhmissä monen on helpompi puhua vapautuneemmin omista tunteistaan ja ajatuksistaan ilman, että heidän tarvitsee pelätä tulevansa tuomituksi tai syytetyksi epäonnistuneena lastensa kasvatustyössä. Kahden kulttuurin välissä kasvu on aiheena monialainen ja mielestäni hyvin mielenkiintoinen, mutta myös haastava, eikä se tule koskaan valmiiksi. Se herättää monia haasteita ja myös erilaisia tunteita, joita olemme käyneet ryhmässä tai yksilötapaamisissa asiakkaiden kanssa läpi erilaisin menetelmin.

7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistuksen mukaan tutkimusetiikka tarkoittaa oikeiden ja eettisesti vastuullisten toimintatapojen noudattamista sekä edistämistä tutkimustoiminnassa. Tutkielman uskottavuuteen kuuluu, että tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä koko ajan. Siihen kuuluu yleinen huolellisuus sekä tarkkuus kaikessa tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa sekä esittämisessä. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla eettisesti kestäviä sekä tuloksia julkaistaessa on toteutettava tieteelliseen tietoon kuuluvaa avoimuutta. Muiden tekemät tutkimukset ja tutkielmat on aina huomioitava ja antaa niille niiden kuuluma arvostus omassa tutkielmassaan. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimus ja tutkielma suunnitellaan, toteutetaan ja raportoidaan tarkasti. (TENK 2012.)

Tutkimus on toteutettu eettisesti ja luotettavasti, sillä raportoin haastatteluvastaukset ja keskustelut rehellisesti. Raportointi ei sisällä tulkintoja, vaan olen analysoinut keskusteluissa tekemäni muistiinpanot sekä kysymyslomakkeen vastauksista saadun materiaalin kuten olen sen aiemmin tässä opinnäytetyössä kertonut tekeväni. Tämän jälkeen olen hävittänyt asianmukaisesti haastatteluissa kerätyn materiaalin.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida arvioida yhtä luotettavasti kuin määrällisen tutkimuksen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus on tutkijan arvioinnin sekä näytön varaista. Tieteellisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan mitata kahdella mittarilla, jotka ovat reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä, jolloin uusittaessa tutkimus, tulokset ovat samoja kuin aiemmin. Validiteetti merkitsee sitä, että tutkitaan oikeita asioita. Tällöin tutkimus on oikein suunniteltu ja analysoitu. (Kananen 2014, 146–147.) Olen opinnäytetyössäni raportoinut, miten haastattelut on suunniteltu, toteutettu sekä analysoitu.

Luotettavuutta lisää, että olen toimittanut tämän opinnäytetyön luettavaksi haastatteluihin osallistuneille henkilöille ennen opinnäytetyön julkaisuseminaaria. Henkilöitä ei voi mitenkään tunnistaa tästä opinnäytetyöstä. He itse kokivat, että anonymiteetti on pitävä.

7.2 Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet

Uskon, että opinnäytetyöni tuloksia voivat hyödyntää kaikki sosiaali- ja terveysalan viranomaiset ja opiskelijat, kolmannen sektorin työntekijät sekä vapaaehtoistoiminnassa maahanmuuttajia kohtaavat henkilöt. Myös varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä lastensuojelun työntekijät voivat saada tutkimuksestani näkökulmia omaan työhönsä, sillä kahden kulttuurin välissä kasvamisen ja kasvattamisen näkökulma tulee tässä tutkimuksessa kokemusasiantuntijoiden kertomana esille.

Myös puhuttujen kielten tulkit ja tulkkiopiskelijat voivat hyödyntää opinnäytetyöni tuloksia. Kuten totean luvussa 5.5 on jokaisella oikeus tulkkauspalveluun viranomaisasioissa. Luvussa 5.1 ja 6 on luettavissa haastateltavien kokemuksia siitä, miten tulkkiin on helppo luottaa hänen ollessa lähipiirin jäsen. Näiden kuultujen kokemusten perusteella koen, että myös puhuttujen kielten tulkkiopiskelijat ja työssään toimivat tulkit voivat saada pohdittavaa tutkimuksen tuloksista sekä haastattelemieni henkilöiden ajatuksista koskien tulkkauspalvelua ja miten luoda luottamusta korkealaatuiseen tulkkauspalveluun.

Maahanmuutto on muuttuvassa maailmassa kasvussa ja koen, että jokaisen ammattilaisen on hyvä hankkia tietoa maahanmuutosta, kotoutumisesta sekä kasvusta ja elämästä kahden kulttuurin välissä. Opinnäytetyöni avaa juuri näitä aiheita ja tuloksista edellä mainitut ammattilaiset saavat sellaista tietoa, jota ei ole saatavilla virallisissa suosituksissa ja viranomaisohjeissa.

Tutkimuksessani keskustelin aikuisten henkilöiden kanssa, miten he ovat kokeneet kahden kulttuurin välissä kotoutumisen. Lapsen näkökulmaa elämästä kahden kulttuurin välissä on tässä opinnäytetyössä käsitelty vain vähän, mutta se nousi esiin yhtenä haasteena tekemissäni haastatteluissa. Näen tämän yhtenä mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena.

Jatkotutkimuksena tästä opinnäytetyöstä voisi toteuttaa tutkimuksen, jossa aiheena olisi tässä opinnäytetyössä esiin noussut aihe kahden kulttuurin välissä kasvamisesta maahanmuuttajalapsen ja nuoren kokemana. Tutkimuksesta voisi luoda oppaan, joka olisi suunnattu maahanmuuttajaperheiden kanssa toimiville ammattilaisille sosiaalialalla sekä viranomaistyötä tekeville. Siitä voisivat hyötyä kaikki sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, erityisesti sosiaaliohjaajat, perhetyöntekijät, neuvolan henkilökunta, varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä lastensuojelun työntekijät.

Lähteet

Painetut

Aho, M., Karvonen, M., Quarshie, T., Qvarnström-Obrey, A-C., Saraneva, K., Volkan, V. 2018. Pakolaisuus- merkitykset ihmiselle ja yhteisölle. Tampere: Kirjapaino Hermes.

Baghbani, K. 2014. Miksi aina maahanmuuttajat? Viro: Actual Print.

Benjamin, S., Herrera, G., Kallioniemi, A., Katila, P., Kampara, S., Keskitalo, P., Kiiskilä, E-L., Lahtinen, L., Laine, M., Novitsky, A., Nsuku, E., Oikarinen, T., Pitkänen, P., Pratesi, M.,Rajala, S., Rahko-Ravantti, R., Saukkonen, P., Äärelä, R. 2014. Kulttuuri-identiteetti & kasvatus- kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena. Marja Laine & Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura. Tallinna: K-Print.

Haavikko, A. & Bremer, L. 2009. Ulkoisesti erilaisia, sisäisesti samanlaisia. Opas mielenterveystyöhön yli kulttuurirajojen. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Pohjola, A., Laitinen M., Seppänen M. 2017. Rakenteellinen sosiaalityö. Unipress.

Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Helsinki: Gaudeamus, 103–117

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Minttu Räty Kustannusosakeyhtiö Tammi. Tampere: Tammer-Paino.

Saukkonen, P. 2020. Suomi omaksi kodiksi. Gaudeamus. Tallinna: Printon Trükikoda.

Sähköiset

Kotikuntalaki. 11.3.1994/201. Finlex. Viitattu 21.5.2023. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940201

Kotoutumista edistetään yhteistyössä. 2023. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 21.5.2023. https://tem.fi/kotouttamisen-hallinto-ja-toimijat

Kotoutumisen osaamiskeskus tukee kotoutumista edistävää työtä. 2023. Kotoutuminen.fi. Viitattu 21.5.2023. https://tem.fi/kotouttamisen-hallinto-ja-toimijat

Kulttuurisensitiivinen työote. 2021. THL. Viitattu 21.5.2023 https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote

Kotouttamiskaavio. Kuvio 2. Punainen risti. Viitattu 21.5.2023. https://rednet.punainen-risti.fi/node/44186

Käsitteet ja määritelmät. 2023. Tilastokeskus. Viitattu 21.5.2023. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/kasitteet-ja-maaritelmat.html

Laki kotoutumisen edistämisestä. 1386/2010. Finlex. Viitattu 21.5.2023. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta 493/1999. Finlex. Viitattu 21.5.2023. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493

Maahanmuuttajat väestössä. 2023. Tilastokeskus. Viitattu 21.5.2023. https://stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html

TENK. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Viitattu 21.5.2023. https://tenk.fi/fi

Halal-mikä se on muslimeille. 2021. Suosituksia. Viitattu 21.5.2023. Halal - mikä se on muslimeille, erityiset keittorituaalit ja luettelo kielletyistä ruuista (suosituksia.site)

Yksilön oikeus omaan kieleen hallinnossa. 2023. Minilex. Viitattu 21.5.2023 Yksilön oikeus omaan kieleen hallinnossa - Minilex

Kuvio

Kuvio 1: Kotoutumisen kaari..... 20

Liitteet

Liite 1: Haastattelukysymykset

1. Oletko syntynyt Suomessa?

2. Jos et ole syntynyt Suomessa, milloin tulit Suomeen?

3. Millaisia haasteita olet kokenut elämässäsi kahden kulttuurin välissä?

4. Miten sinun kotoutumisesi on onnistunut? Mikä asia on ollut yllättävää?

5. Mitä haluat kertoa omista kokemuksistasi Suomessa ja kotoutumisprosessissa?

6. Kerro asioista, jotka helpottavat tai vaikeuttavat maahanmuuttajan elämää?

7. Mitä toivot, että maahanmuuttajien kanssa toimivat ammattilaiset huomioivat työssään? Voit kertoa konkreettisia asioita ja ehdotuksia.

Liite 2: Kutsu haastatteluun

Hei!

Minä olen Kira ja opiskelen sosionomiksi Laurea-ammattikorkeakoulussa. Haluaisin keskustella sinun kanssasi, millaista sinun mielestäsi on ollut muuttaa Suomeen ja millaista on elämä Suomessa, kun olet tullut tänne toisesta maasta. Kirjoitan opiskeluissani tutkimuksen, ja haluaisin tietää, mikä on tärkeää ja mitä pitää muistaa, kun tekee työtä maahanmuuttajien kanssa.

Pyytäisin, että voisit vastata kysymyksiini. Sinun ei tarvitse kertoa nimeäsi eikä mitään muuta itsestäsi. Haluan tietää mistä maasta sinä olet tullut, milloin muutit Suomeen ja miltä sinun mielestäsi tuntuu elämä Suomessa.

Keskustelu on luottamuksellinen, haastattelutilanteessa on vain me kaksi. Sinun nimeäsi ei kirjoiteta mihinkään, eikä sitä missä asut. Vain minä saan tietää, mitä me kaksi puhumme.

Minulla on kysymyksiä, joihin voit miettiä vastauksia ensin itse, ja sen jälkeen voimme tavata kahvilassa tai kirjastossa ja puhua lisää sinun vastauksistasi. Haastattelu kestää noin yhden tunnin ajan.

Olen todella kiitollinen, jos voisit vastata kysymyksiini ja saisin haastatella sinua.

Jos saan haastatella sinua, otatko minuun yhteyttä puhelimella 040-****** tai sähköpostilla kira**********.com

Ystävällisin terveisin Kira Laaksonen, sosionomiopiskelija